Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 17 ОКТЯБРЬ, 1985 ШУ. ★ № 125 (7160). ★ Мах 3 кеп.

15 ОКТЯБРЕ МОСКВЕ СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА АРГIАНАРА ПЛЕНУМ ХИЛАР.

ПЛЕНУМО ДИЙЦАР Е ДЕШАШ:

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ПРОГРАММА КЕРДАЧА РЕДАКЦЕ ПРОЕКТА ХЬАКЪЕХЬА.

КПСС УСТАВЕ ДЕЧА ХУВЦАМИЙ ХЬАКЪЕХЬА.

1986—1990 ШЕРАШКА А 2000-ЧА ШЕРАГА КХАЧЧАЛЦА ЙОЛЧА ЮКЪА А СССР ЭКОНОМИЧЕСКИ СОЦИАЛЬНИИ ДЕГIАЙОАЛАЯРА КЕРТТЕРЧА ЛОСТАМИЙ ПРОЕКТА ХЬАКЪЕХЬА.

ЦУ ДЕШАЕХ ЛАЬЦА ПЛЕНУМЕ ДОКЛАД ЙИР КПСС ЦК ГЕНЕРАЛЬНИ СЕКРЕТАРА НОВ. М. С. ГОРБАЧЕВА.

Советски Союза Коммунистически парте Централъни Комитета Пленумах бола

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1985 шера 15 октябре Советски Союза Коммунистически парте Централъни Комитета аргIанара Пленум хиннай.

Пленумо дийцар ер дешаш:

Советски Союза Коммунистически парте Программа кердача редакце проекта хьакъехьа.

КПСС Уставе деча хувцамий хьакъехьа.

1986—1990 шерашка а 2000-ча шерага кхаччалца йолча юкъа а СССР экономически социальнии дегIайоалаяра Керттерча лостамий проекта хьакъехьа.

Цу дешаех лаьца Пленуме доклад йир КПСС ЦК Генеральни секретара нов. М. С. Горбачева. Доклада текст кепайоазон тIа арайоаккхаш я.

Докладах йолча пренешка Пленуме къамаьлаш дир: нн. А. А. Титаренкос — Украина Компарте ЦК шоллагIча секретара, Р. Ф. Дементьевас — КПСС Московски горкома шоллагIча секретара, Ю. Ф. Соловьева — КПСС Ленинградски обкома хьалхарча секретара, В. Г. Афанасьева — «Правда» яхача газета керттерча редактора, С. И. Манякина — КПСС Омски обкома хьалхарча секретара, М. С. Шкабардняс — приборостроене, автоматизаце средствий управлене системай министра, А. М. Королева — С. Орджоникидзе цIерагIча еза-йоккхий машинаш еча Уральски завода токара, В. П. Демиденкос — Казахстана Компарте Кустанайски обкома хьалхарча секретара, К. С. Демирчяна — Армене Компарте ЦК хьалхарча секретара.

КПСС ЦК Пленумо къоабалдир из хьажийта дIачуденна документаш, кепатеха арадаха лаьрхIар уж КПСС XXVII съезд хьалхагIа хургйолча партийни собранешка, конференцешка, союзни республикай Компартей съездашка, хIаьта 1986—1990 шерашкен 2000-ча шерага кхаччалца йолча юкъан СССР экономически дегIайоалаяра Керттерча лостамий проект — иштта къахьегама коллективай, дешара заведеней, эскара доакъой, общественни организацей собранешка ювцийтар духьа.

КПСС ЦК Пленумо дийцад организационни дешаш.

Пленумо КПСС ЦК Политбюро члена кандидаталла хержар нов. Н. В. Талызин.

Пленумо нов. Н. И. Рыжков КПСС ЦК секретара декхарех мукъавалийтар, из СССР Министрий Совета Председателлала хьожаварца дувзаденна. Решени тIаийцай нов. Н. А. Тихонов могаш воацаш хиларах пенсе тIа водаш хиларца дувзаденна из КПСС ЦК Политбюро члена декхарех мукъавалийтара хьакъехьа.

Цу тIехь ший болх чакхбаьккхар КПСС ЦК Пленумо.

КПСС ПРОГРАММА КЕРДАЧА РЕДАКЦЕ, КПСС УСТАВА ДЕЧА ХУВЦАМИЙ, 1986—1990 ШЕРАШКА А 2000 ШЕРАГА КХАЧЧАЛЦА ЙОЛЧА ЮКЪА А СССР ЭКОНОМИЧЕСКИ СОЦИАЛЬНИИ ДЕГIАЙОАЛАЯРА КЕРТТЕРЧА ЛОСТАМИЙ ПРОЕКТЕХ БОЛА

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА ПЛЕНУМА СОЦАМ

КПСС Программа кердача редакце, КПСС Устава деча хувцамий, 1986—1990 шерашка а 2000 шерага кхаччалца йолча юкъа а СССР экономически социальнии дегIайоалаяра Керттерча лостамий проекташ, цу дешай хьакъехьара КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева доклад йийца а йийца, КПСС Централъни Комитета Пленумо соцам бу:

1. КПСС ЦК комиссе кийчъяь Советски Союза Коммунистически парте Программа кердача редакце проект могае.

2. КПСС ЦК Политбюро ювца оттаяь КПСС Устава деча хувцамий проект могае.

3. 1986—1990 шерашка а 2000 шерага кхаччалца йолча юкъа а СССР экономически социальнии дегIаахара Керттерча лостамий проект могае.

4. Ер документаш партега, къахьегама коллективашка, махка бахача наьха шеррача тIоанашка дувцийтара кепайоазон тIа арадаха.

5. Союзни республикай Компартей ЦК, парте крайкомашка, обкомашка, окружкомашка, горкомашка, райкомашка вIаштIехьа доаккхалда белгалдаь документаш КПСС XXVII съезд хилалехьа хулача партийни собранешка, конференцешка, союзни республикай компартей съездашка дувцилга, хIаьта 1986—1990 шерашка а 2000 шерага кхаччалца йолча юкъа а СССР экономически социальнии дегIаахара Керттерча лостамий проект — иштта къахьегама коллективай, дешара заведеней, тIема доакъой, общественни организацей собранешка а ювцийташ.

6. КПСС ЦК белгалдоаккх, парте Программа кердача редакце, КПСС Устава деча хувцамий, Керттерча лостамий проекташ ювцара, пропаганда яра, наха дIайовзийтара болх хьадда дола гIулакхаш дара тIаберзабаь, конструктивни хьисапе, къахьегама коллективашта хьалхашка латта перспективни а хIара деннара а хьадда дола декхараш кховчашдарца бувзабенна хила безаш хилар. Теркама юкъмоттиге оттаде деза производствана интенсификаци яра, Iилма-техническе прогресс сихъяра, хIаман кхом белга чIоагIдара, ерригача участкашка организованности дисциплинен лакхъяра, балха стиль эргаяьккха тоаяра дешаш. ЛоархIаме да съезда хьалхара документаш дувцача коммунисташеи парте боацарашеи чIоагIа безам а болаш хьинаре дакъа лоацилга Iалашдар. ГIерта деза хIара советски сага парте Программа де лерхIараши декхараши, вай чурча а арахьарча а политика маIан дика дIадовзийта, халкъа вахара хьал тоадара, социалистически Даьхен низ, машари халкъий кхерамзлен бахьан цо толаме лоаттабу къовсам чIоагIбара кIийле йола общество социально-экономически дегIаахар чIоагIа сихдар объективно динзадаргдоацаш хIама хиларах из кIоаргга кхетаве.

* * *

КПСС Централъни Комитет чIоагIа дог тийша я, КПСС Программа кердача редакце, КПСС Устава деча хувцамий, 1986—1990 шерашка а 2000 шерага кхаччалца йолча юкъа а СССР экономически социальнии дегIаахара Керттерча лостамий проекташ дерригача халкъо ювцар лакхача организационни идейно-политически боараме чакхдаргхиларах, съезд хула ха хьатIакхоачаш парте а дерригача советски халкъа а опыто йIаьхий яь йола Iилман ларда тIа латта положенеш оттае новкъостал дергхиларах, 1985 шера паччахьалкхен планаши социалистически декхараши толаме кхоачашдара, шийтталагIча пятилеткана кийчо яра, КПСС XXVII съезда сийленца накъадахара лоаттабеча къовсаме къахьегамхой творчески инициативен хьинари дIахо дегIадоаладе гIо дергхиларах.

КПСС ЦК ГЕНЕРАЛЬНИ СЕКРЕТАРА М. С. ГОРБАЧЕВА ДОКЛАД

Новкъостий!

Вай хьажа дезв КПСС Программа кердача редакце, СССР шийтталагIча пятилеткен 2000-ча шерага кхаччалца йолча ханеи экономически социальнии дегIайоалаяра Керттерча лостамий проекташка а хIаьта иштта КПСС Уставе деча хувцамашка а.

Iалаьмате боккха политически лоархIам бола документаш да уж. Цар тIа дувцар вай программни лерхIарех, парте генеральни наькъа, цун экономически стратеге юкъметтерча дешаех, хIанзарча, Iалаьмате чоалханечеи бехктокхамечеи, дукхача даькъе — чурча санна, иштта дунен халкъашта юкъерча а плане — овлангара денз эргало еча историе юкъагIа наха юкъе беча балха формехи методехи да.

Шоана ма харра, КПСС ЦК апрельски Пленумо а хIаьта цул тIехьагIа Iилма-технически прогресса дешаех лаьца яьча совещане а массе оагIорахьара анализ йир хIанз эттача хьала, бокъонца бакъъяь хьаоттайир мохк социально-экономически дегIабоалабелга сихдара а цу ларда тIа — советски общество дикалга диллача кердача хьал тIа оттаелга вIаштIехьдаккхара а шерра концепци. Цунах латт деша овла, цунах латт вай проблемай дерригa маIан.

Сухала концепци кхайкаю вай парте тахан халкъа хьалхашка, цунца йода из аргIанарча XXVII съезде. Из — КПСС ЦК укх Пленуме дувца оттадеча цу кхаь а документа корта. Мохк социально-экономически дегIабоагIилга сихдаро машара хьалашка советски наьха материальнои духовнои дIаьхий а социально динамични а хургдола вахар Iалашде а социалистически строя сибатехьа хьаотташ йолча, исторически кердача тайпан цивилизаце таронаши совленаши кхы а йиззагIеи къаьггагIеи хьаелла а еза.

Эггара хьалха XXVI съездо тIадиллача гIулакхага хьежжа кийчъяьча КПСС Программа кердача редакце хьакъехьа. Цу тIа цIенхаштта, лаьрххIа болх беча хана хьаувттар хьабенача наькъа итогаш яшхарца, мохк дIахо дегIабоалабара перспективаш белгалъярца дувзаденна, теоретически санна, иштта политически а хьисапера цхьа моллагIа доаца дешаш.

Укх тIеххьарча ткъаь пхиъ шера, хIаьта из вайна бIарга а гу, вай мехка объективни хьисапера цIенхаштта экономически социальнии дика хIамаш хиннад. Цар дIадехар карарчен йIаьхха чен хана лерхIарий кIоарга анализ елга, уж кхоачашдара наькъаш а хIаьта иштта парте организаторски, социально-экономически, идеологически гIулакхий керда лостамаш а белгалделга. Программа нийса вIаштIехьъяьха установкаш хулга дIадехар дунен халкъашта юкъерча хьало а. Классови, социальни плане санна, иштта паччахьалкхенашта юкъерча, дунен халкъашта юкъерча ерригача отношеней массане юкъара норма а лаьрхIа машара принцип чIоагIъяр духьа лоаттабеча къовсама гоннахьа а низаш дIаоттадара даькъе хулаш дола хувцамаш кердача тайпара кхетадергдола гIулакх вIаштIехьдаккханза даргдоацаш дар.

Кхыча дешашца аьлча, даьрий, карагIдийннарий итогаш ль ца Iеш, саген лаьттан тIарча машарен духьа чакхдоахаргдолча гIулакхий къаьгган бакъъьян программа кийчъелга а эшаш дар.

Цунца дувзаденна уйла шун сенна тIалхийта безам бар са?

Эггара хьалха КПСС лардерча теоретически политически установкай преемственноста. Принципиальни лоархIам бу вай цун. Вахаро бакъдаьд парте кхоалагIча Программа керттера чулоацам нийса хилар. Из кхоачаш а еш, вай мохк гаьнна дIахьалхашкахьа бахаб коммунизм хьалъяра дерригача лостамашкахьа. КхоалагIча Программа керттера теоретически политически положенеш юсаш я цун кердача редакце тIа а.

Парте теории программни установкаши дегIайоалаяра даькъерча преемственноста хьакъехьара дош — из да цун теоретически принципиальностахи шиъ никъ цо леррагIа хьабахьаш хиларахи, марксизмана-ленинизмана из тешаме хиларах дола дош. КПСС дунен коммунистически боламе сел йоккха авторитет йолаши советски халкъа селлара тешам беннеи хургьяцар, нагахьа санна шиъ теоретически выводашцеи политически оценкашцеи хила боаггIаш бола бехктокхам болаш из хиннаецаре.

Цунца цхьана теоре чухьа никъ леррагIа хьакххаьарои принципиальностои бокъонца лерхI из творчески дегIакхувлилга, исторически опытага хьежжа принципиальни положенешца йIаьхий елга. Из-м бокъонца иштта хила доагIаш а да. ХIанз вайна дикагIа, нийсагIа гу социализм эргайоахаш тоаяра вай программни лерхIар—коммунизм кхоачаш хулаш хилара наькъаш. Шеко йоацаш, из дерригa а хьахьокха дезаш а дар, хьа а хьекхад парте керттерча теоретически политически документа тIа.

Программа чулоацам бIаьхий беш, дегIаккхувлаш, вай цу цхьан ханна дIахо а критически уйла ю хано баьча тохкамах чакх ца йоалаенача цун формулировкай. Из вай парте традицешка долаш да. Ленина белгал ма даккхара, къаьст-къаьстача программни «пункташтеи формулировкаштеи критика яр моллагIча дийнача партена чухьа законнии хиланза даргдоацен хIама да».

Цу беррыгача балха тIа вай теркаме нийъяьй парте программа вIаштIехьъяккхара ленински принципаш. Бокъонца йолча процесса нийса формулировка хила еза из, цу тIа хьахьокха еза керттера воззренеш, политически декхараш, цу тIа хила йиш яц сов дола кагий хIамаш. кIал кIийле йоаца фантази а иштта книжни премудросташ а, дефиницех дола ловзараш. Программа — из парти кхача гIертарийн кхоачашдар духьа цо къовсам лоаттаберийн хьакъехьа къаьгган нийсен хьакхайкадер.

Хьачуденна документ бIарчча хьанийцача цу дIадехараша ма яххара да аьнна хет КПСС ЦК Политбюрона. Цунна ларде улл марксистско-ленински теори, мехка чухьеи дунен аренеи лелача процессий еш йола реалистически анализ, мохк дегIабоалабара коммунистически перспективага хьежжа къаьгган шеррен характеристика лу цо парте, Советски паччахьалкхено, дерригача халкъо беча балха стратегически лостамашта.

ХIанзарча редакцех йола парте кхоалагIа Программа — социализм плана боарамагIеи массе оагIорахьарен эргаяьккха тоаяра, мохк социально-экономически дегIабоагIилга сихдара ларда тIа советски общество коммунизмагахьа дIахо йигара программа.

БIубенна долх вай коммунизмага бодача наькъагIа, бIарччача коммунистически формаце шин фазана юкъе йоккха юкъ йоацилгеи хила йиш йоацилгеи теркал а деш. Социализм юкъе а юташ, долххаше а коммунизма лакхерча фазага довла йиш яц, иштта харцахьа да социализм ше къаьстта формаци лархIар а. Социализм коммунизмага ялга общество дегIаяра объективни законашка хьежжа хулаш да. Мичча бесса гIийрта а хьалхалелха гIертар, общество материальнои духовной дегIаяра боарам теркал ца а беш, коммунистически принципаш юкъехкхахьар, опыто хьахьокхачох, аьттув баргбоацаш хIамаш да. Цхьабакъда, ха хьакхаьча эргалонаш чакхйоахача, керда декхараш кхоачашдеча мело яр а мегаргдолаш дац.

Программа кердача редакце тIа йIаьхий яьй капитализмал тIехдола адамлен прогресса лагIа хиларах тарра социализмана карагIдаьначa исторически хIамайн совленийн характеристика, хьахьекхай Программа кхоачашъяр бахьан долаш вай обществага кхача езаш йола экономически, социальни, политически доакъошкара, духовни вахарера контураш.

Мохк социально-экономически дегIабоагIилга сихдарга гIолла — советски общество дикалга диллача кердача хьал тIа кхоачаяр — иштта я парте хIанзарча наькъа маIан хьахьокхаш йола формула.

Общество дегIайоалаеча экономика керттерча лоархIаме хилар теркалду Программо, Iилма-технически революци дIахо кIоаргъе езаш хилар теркал а деш белгалъяьй парте экономически стратеги. Белггала исторически масштаб йола эргалонаш яра — халкъа боахама керда технически реконструкци яра, дегIакхувлара из интенсивни наькъа тIа баккхара, советски экономика организацеи эффективностеи лакхагIча боарам тIа яккхара. ХIаьта из дерригa а сага духьа, сага ираза духьа деш да.

Тоъал дукхагIа уйла тIаяхийтай социальни сферана. Социально низ болаш, сага къахьегамеи бытеи хьалашкара, могашалгареи паргIатонгареи социально-классовии къамани отношенешка кхаччалца йола цун вахара ерригa сагIош чулоацаш йола политика хила еза вай парте. Социальни дешай, Iилман, культура терко янза ярг ца хиларах дувцаш, Ленина яздаьд: «Из хургья дикагIйола политика, из хургда эггара кхомегIа доал дар. Из ца хуле, массехк бIаь миллион кхо а яь, вай доаде тарлу дайнар мел дукха дале а миллиардашка юхаметтаоттадулургдоацаш дукха».

Духхьал цу хьисапагIа белгалдаьд проекта тIа социальни сферацара вай гIулакх. Социальни политика мохк экономически дегIабоагIилга сихдара, наьха къахьегамеи общественно-политически хьинар айдара низ бола средство санна, общество политически чIоагIа хилара, керда тайпа саг хьалкхевара социалистически вахара хьисап чIоагIдара лоархIаме фактор санна лоархI парте.

Принципиальни лоархIам бу вай советски общества политически система дегIайоалаярах, халкъа социалистически самоуправлени тIехь-тIехьа йиззагIа чакхъяхарах йолча проекта положеней.

Берригача низаца белгалдаккха безам ба са, новкъостий: социалистически демократи ма могга шер а кIоарг а ца йой, вешта аьлча, паччахьалкхени общественнии вахара дешаш къестадеча хана берригача къахьегамхоша, цар коллективашеи организацешеи хIара денна, хьинаре, дизза дакъа лацара эша хьалаш вIаштIехьа ца доахе толаме дIахьалхашкахьа ухалургдац вай. Наьха инициативах, хьинарах, дийнача творчествах, керда строй хьаккхоллара лекхарашца сакхетаме, хьашт долаш цар леладеча гIулакхех — царех лоархIаш хиннаб Ленина социализма низи лоархIами духбувла хьаст.

Бокъонца дола халкъа Iаьдал дIадоаржадар тIехь-тIехьа боккхача лоархIаме хул тахан, производства, культура, управлене сфере Iалаьмате чоалхане декхараш кхоачашдар духьа вай къовсам лоаттабеча хана. Маьхе ба гласность шеръяра, лохера лоаттабу тIахьожам чIоагIбара, ерригача паччахьалкхени общественнии организацей гIулакхашка демократически хьисапаш кIоаргдара боаккха хIара реальни гIа. Лоацца аьлча, ма могга дукхагIа пайда эца беза вай социализма демократически чулоацамах, яхара цунна наьха творчество эшаш хиларах.

Социально - экономически дегIаухилга сихдарца айхха ювзаенна я идеологически балха даькъера программни установкаш а. Марксизма-ленинизма идеяшкара кхетам бала беза наха, бакъ дешацен реальни гIулакхацен бала беза кхетам, политически просвещени, идейни влияни экономически социальнии дешаш къестадеча, паччахьалкхенна, производственнии общественнии гIулакхашта доал деча къахьегамхоша тIехь-тIехьа шерагIа дакъа лацарца вIашагIа а тохаш. Дика уйла а яь вIаштIехьъяьккхача экономически стратегега, чIоагIача социальни политикагеи хьалхашка латта декхар кхоачашдара тIаберзабаьча идейно-кхетама балхагеи гIолла, цар айхха шоайла бувзам а болаш мара айюлургьяц сага фактор, хIаьта из ца хуле кхоачашдулургдац хьалхашка оттадаьча декхарех цхьаккха а. Духхьал ишта латт тахан дош.

Программа кердача редакце тIа кхоачам болаш хьахьекхай дуне дегIаахара керттера тенденцеш а. Из — реальни социализма позицеш дIахо чIоагIъяр, цун авторитети влиянии айялар, белггаларча кепе вахар кердадаккхара тIехьа латтача адамий лоархIам лакхбар; из — дунен тIа хулача дикача хувцамашта империализма реакционни, агрессивни низаша еш йола духьаленаш тIехь-тIехьа чIоагIагIа хулаш хилар; из — социализма мехкаш, дунен халкъашта юкъера болхлойн коммунистически болам, кхычарех тийша хIама доацаш йола итташ къона паччахьалкхенаш, тIема духьалара шерра демократически боламаш вIашагIтеха йола дунен потенциал чIоагIъялар. Духхьал цар вIаши барта а болаш чакхдоахача гIулакхаша белгалбу вай замалахьа дуне дегIаахара юкъара лостам.

Вайна массанена а бIаргагу, йоккхагIйолча капиталистически державай политике Iалаьмате кхераме лостам хьахинна хилар. ДIайодача хано, империализма, къаьстта а американскичун, практически гIулакхаша тIехь-тIехьа шаьрагIа а гуш хьахьувкх цу политика маIан: тIема гIулакхашта социализмал тIехъялара ларда тIа социальни нийсхо йоаккхилга, прогрессивни кортамукъален боламаш низаца IотоIадар, дерригa адам цхьатарра хIалакдеш долча герза керд-керда тайпаш хьадар, космоса милитаризаци яр бехказа даккха йиш хургйолча боараме дунен халкъашта юкъера кхохкам лоаттабар.

Юххера а, сихдаь хьадеш латтача герзашта доазув оттадара, тIемагахьа текхилга юхасоцадара тIаерзаяь эггара чIоагIагIча бехктокхаме йола решенеш тIа ца нийцача даргдоацача хьатIаэттад дунен халкъашта юкъера дегIаахар. Уж решенеш тIехьаяха йиш яц, адамлен хир хоададара кхерам тIатувсаш йола унзаре процессаш тIахьожама кIалхарйовлийта безам беце. Империализмаи тIемеи низаш юхакъовлар, чIоагIа машари тешаме кхерамзлен Iалашъяр — вай хана овлангара проблема.

Дунен арене шоай гIулакхаш леладеш дола социальни, политически низаш массе тайпара Iалаьмате дукха а долаш вахара лоархIаме проблемаш къоастаяра керда наькъаш лаха дезаш хиларо дIадех цкъаза вIашкадоагIаш доаца, хIаьта цхьайолча хана вIашдухьала увтташ дола а хьашташ политически нийса никъ кийчбар духьа реалистически теркалделга. ЦК Политбюрона хетачох. Программа кердача редакце дика ориентираш лу цу гIулакха.

Из я лаьттан тIа машар чIоагIбарах, социальни прогрессах, халкъашта къаман кортамукъале яккхарах йола вай концепци ше ма ярра хьахьокхаш, цу тIа вIаштIехьъяьхай политика фундаментальни лардаш, аз-м аргдар, меттахьа яргйоацаш юсаш йола цун керттера чIоагIаленаш. Цунца цхьана Программо хьахьокх, дунен халкъашта юкъерча гIулакхий даькъе вай парте лаьцача наькъа шорал, ханашка хинна хувцамаш шоай ханнахьа теркалде, хьалххагIе лаьрхIа хIама а доацаш реальноста юхьдуххьал бIарахьажа, лелаш долча гIулакхий бе боггIача тайпара мах бе, хано дIадехараш цар чулоацамга хьежжа теркалде низ кхоачаш из хилар.

(Нистедоалар 2-ча оагIо тIа.).

КПСС ЦК ГЕНЕРАЛЬНИ СЕКРЕТАРА М. С. ГОРБАЧЕВА ДОКЛАД

(Йистедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Вай гуччахьа дIадувц дуьнен халкъашта юкъерча воай политико лерхIараш, уж кхоачашдергдола наькъаш. Цу дешага диллача вай политико лерхIараш хьалххагIе а бокъонца ха йиш йолаш да, къайлагIеи хаьдда доацеи хIамаш цунца дац. Из я вIашдухьалара ши система машаре яхарах йолча ленински идея ларда тIа латта политика. Вайна хетачох, чIоагIеи тешамеи политика мара яц вIашдухьаленех йиза йолча вай бIаьшерене машара кхелашта хьалхара шоай бехктокхам кхетабеш йолча паччахьалкхенийи партейи хила хьакъ долаш яр.

Прогрессивни низашта Программа тIара бIаргагургда шоай къовсамца цIаккха а хувца ца луш вай солидарность хилар, царна хетараши цар позицеши вай лоархIаш хилар, цар цхьоагIо — реальни социалистически дуьнен, болхлойн коммунистически, къаьмий-кортамукъалеи болама, реакценеи агрессенеи духьала, машараи прогрессаи тIехьа мел долча боламий беррига дийна хьоаса чулоацача дукхача тайпай из диалектически цхьоагIо чIоагIъяра гIоде гIерташ вай хилар.

ХIанз Керттерча лостамий проекта хьакъехьа. КПСС Программа положенешта материализаци е, шийтталагIа пятилеткеи 2000-ча шерага кхаччалца йола хан санна йола из кхоачашъяра бехктокхамеча этапаца нийс а еш, уж хаьддача планови заданей меттала яха езаш я из.

Чакхбаьккха болх боккха ба, цхьабакъда, аттеи шаьрача гIоллеи лийннабац из. Вай яр санна йоккхий масштабаш йола экономика дегIайоалаяра Iилманца бакъъяь перспектива кийчъяр — вIалла атта гIулакх доацандаь хинна а ца Iеш, Къаьстта а дикалга диллача керда декхараш цунна хьалхашка уттача хана. Теркалъе езаш яр халкъа боахама темпашта, пропорцешта, эффективноста влияни еш йола — бе-беча тайпара а еш — еррига объективни фактораш.

Цхьайола кадраш инерцецара, къаьнача схемашцара, боахам экстенсивни хьисапе лелабарцара къаста ца магарца ювзаенна ккыйола проблемаш а духьалъэттай вайна. Берригаш а психологически кийча хиланзар кердача хьалашка болх бара, шийтталагIча пятилетке интенсивностагеи дикалгеи балар духьа овлангара деиз хувцамаш дара лард кийчъяра. Цу тайпара дог-уйлаш эшае а, цIаькха а цIаькха а эшае йийзар, оалаш ма хиллара наькъагIа долхача, Керттерча лостамашца бувзабенна болх хийцца беш хиннача хана. Боккхача лоархIаме хилар укхаза резерваш хьагучаяхараи пятилеткана лаьрхIа низкъала йола заданеш кийчъяраи къахьегама коллективаш юкъеозар, республикански, краевой, областнойчаргара юххьанцарчарга кхаччалца йолча партийни организацешта денале позицеш лувцар.

Из бахьан долаш дукхадар тоаде аьттув баьлар, хIаьта ЦК Политбюрона хетачох, тахан ювцаш йола проект а экономически дегIаухилга сихдара, цунца цхьана халкъа хьал-таро айяра, вай Даьхен экономически потенцал чIоагIъяра, оборонни низ хила боагIача боараме лоаттабара даькъе парте программии дIадехараша ма яххара а я.

ЛоархIаме да кердача пятилетке къаман доходи материальни производства дерригача доакъой продукции алсамъялар биззача боараме духхьашха къахьегама овсарле лакхъяра чотагIа дергдолаш хилар. Пятилетке материалоемкость хоалуш кIезигъе лерхIаш хиларо йиш хулийтаргья халкъа боахама кхы тIа а эша материальни ресурсаш лоаттаяра кхомбарах керттера хьаст баь дIаоттабе.

Хьалхарчул хьинарегIа структурни хувцамаш хургда экономике, халкъа боахама приоритетни лостамашта еча капитальни вложенешта концентраци ергья. Керттера терко ергья болх беш йола предприятеш хьалхарча даькъе технически эргаяхара, царна реконструкци яра. Сихха дегIакхувларгья машиностроени, химически, электронни, электротехнически промышленность. Кердача тайпара машинаш, оборудовани арахецилга, прогрессивни материалаш, технологеш юкъекхувлилга шердергда.

Цхьан дешаца аьлча, шийтталагIча пятилетке лерхI эффективностагахьа дикка гIа баккха. Бакъда, цу лостамагIа овлангара деиз хувцамаш дара тIаухийта низаш цIаккха лаьгIде йиш яц. Е, вешта аьлча, уж алсамдаха деза. ХIаьта укхаза эггара хьалхарча лоархIаме да планировани елгеи боахам лелабара методашта управлени елгеи эргадоаккхаш тоаделга. гIулакх дикагIа вIаштIехьдоаккхилга, еррига участкашка дисциплинеи бехктокхами чIоагIбелга, наьха творчески хьинар ма могга дегIакхувлилга.

Эффективностагахьа дерзаш сихагIа гола тохарах, халкъа боахаме керда технически реконструкци чакхъяккхарах тийша хургда кхоалагIча эзар шерага кхоачаш белгалъяьча лакхаленашка кхачар. ДIахорча пхийтта шера лерхI шийн йоккхалга диллача Советски Iаьдал латтача дерригача шерашка хьаьвьсча нийсса хIана яц аьнна йола экономически потенцал хьае, къаман доходи промышленни производства боарами шозза гаргга алсамбаккха. Къахьегама овсарле 2,3—2,5-зза лакхлургья.

Наьха хьашташ кхоачашдара тIаерзаьча ресурсай боарам шозза совбаккха йиш хулийтаргья цо. Хетаргахьа, хьачуденнача документо вайна йизза бокъо лу цун социальни программе кхоачашъяро дIахорча кхаь пятилетке советски наьха вахара хьалаш кхы а лакхагIча дикала боарамга кхоачаде аьттув боалийтаргба ала.

Чурча санна, дуьнен халкъашта юкъерча политика даькъе а чакхдоахача гIулакхий боарам боккха, кIоарга, чоалхане хиларо партийни кулгалдара боарам лакхбара хьакъехьара керда дIадехараш кхы а кердагIеи доккхагIеи хул, партийни балха ерригача оагIонашца керда наькъаш лувцилга дIадех. Кхетадеш да, из деррига а КПСС Устава тIа — парте керттерча закона тIа, вай вахара партийни кодекса тIа дIачIоагIде дезилга.

Устава юкъеяхьара хьаувттаеча предложеней принципиальни чулоацам сенах латт?

Лоацца аьлча, из, цкъа-дале, парте чура демократи шеръелга, коммунистий, парте ерригача организацей, эггара хьалха юххьанцарчар инициативеи денали айделга, шозлагIа-дале, юкъара гIулакхаш чакхдоахачара цар бехктокхам лакхбелга да. Парте чура вахар дукха оагIонаш чулоацаши диззагIеи ме хул, парте нах хьаэцаргара кадрови политикага кхаччалца дола деррига юкъметтера дешаш къестадеча демократизм кIоаргагIа ме хул чIоагIагIеи эффективнегIеи я ерригача общественни процессашта парте еш йола воздействи.

Цу лостамагIа Устава тIа къоастаяь нийсъеш я паччахьалкхени общественни организацешта партийни кулгалдара керттера принципаш. Царех хIараяр биззача боараме шийн функцеш кхоачашъе декхарийла я, хIаьта цар балха партийни кулгалделга хаьдда политически хьисап долаш, ерригача звеньяшкеи боарамашкеи халкъа социалистически самоуправлени дIахо дегIайоалаяра хьинаре гIо деш чакхдаккха деза. Де могадеш дола хувцамаш тIадерзадаь да парте члена сий, цIи, лоархIам, политически бIухон наьха организатори из хилара тарра, цун лоархIам, парте генеральни никъи директиваши кхоачашъяра бола цун бехктокхам айбара.

Устава юкъедахьа могадеча хувцамаша бIарчча хьанийцача вахаро дIадехарашка хьежжа из дIаьхий дергда кердачунца, техка яьннача демократически централизма принципий ларда тIа парти организационно чIоагIъяра, мехка хьалхашка латтача декхарашка хьежжа КПСС кулгалду лоархIам лакхбара гIо дергда.

Новкъостий! Парте Программа проекта керда редакци хьачуяла кийчъяьча программии комиссе заседани хиннай селхан. Хетаргахьа, укх пленуме проект ювцилга корта болаши пайданеи чакхдаргда. Аьннар иштта кIезигагIа доагIаш дац Керттерча лостамий проектана а КПСС Устава де могадеча хувцамашта а.

Хьачуденна документаш ЦК Пленумо тIаэцаро КПСС XXVII съезда накъадахара еча кийчон чIоагIа бехктокхаме этап, экономикан политикан лоархIамегIарча дешай хьакъехьа парти халкъаца шерреи гуччахьеи дагаялара этап хьаелларгья.

Политбюрос предложени лу цу документашта кепатоха, уж шерра партийни собранешка, районни, городской, областной, краевой конференцешка, союзни республикай компартей съездашка дувца, хIаьта Керттерча лостамий проект къахьегама коллективай, дешара заведеней, тIема доакъой, общественни организацей собранешка ювца, аьнна. Цу даькъе шоай дош ала деза Советаша, профсоюзаша, комсомоло. Миллионаши миллионаши болча советски наха — коммунисташа а парте боцараша а — парте юкъарча, халкъа юкъарча къамаьла юкъе дакъа лацаро йиш кулийтаргья парте дIахорча ханара никъ дикагIа белгалбаккха, халкъа ерригача классай, дерригача тIочний лоIам, хьашташ, эшараш диззагIа теркалде.

Цу хьакъехьара дош дувцача хана вай Iалашде деза керттердар да из корта болаши хаьдда практически декхараш кхоачашдара тIадерзадаьи хулга. Собранеши дискуссеши чулоацам болаш, кепца увттаеши доккхала къамаьлаш ца деши, заорганизованность йоацаш чакхйоахилга Iалашде деза. Уж чакхйоахача юкъарчал доацаши хьинареи дакъа лаца деза партийни, паччахьалкхен, боахама кулгалдеча кадраша.

Съезда хьалхара документаш Iомадеши дIадовзийташи беча балха юкъмоттиге латта езар къахьегама коллектив, цун юххьанцара звеньяш — участок, бригада, ферма, лаборатори — я. Укхаза хоадамбола къамаьл дIадоладе деза вай гIулакхех, Iалаьмате йоккхий резерваш балха юкъейоалаярах, долаш дола кхоачамбоацараш дIадахарах, хьалхалатта опыт йоаржаярах лаьца. ЛоархIаме да хIара советски саг парте программни гIулакхаши декхараши, цун чурчен арахьарчен политика чулоацам дика кхетабеш, шийн хIара дийнахьара балха гIулакхаш цунца дувза ховш хилар Iалашделга.

Кхыча дешаца аьлча, юххьанца деиз къамаьл кхоллама-творчески лостам болаш хулга Iалашде деза. Вай дегIаахара саготагIа дола дешаш кердача тайпара къестадеча дIахьалхашнахьа ахара новкъарле ю ширдаьнна мел дар тIагIертта дIадаккхара Центральни Комитето лаьца никъ къахьегамхоша шеко йоацаш хьаллувцаш ба. Из никъ дерригача халкъа лоIамахи творчествахи ког-гIортолга а еш, дIахорча хана а лерраагIа чакхбоахаргболаш да вай.

Шеко яц, съезда хьалхарча документаша дукха откликаш, предложенеш, письмош хьахулийтаргхиларах. Боккха паччахьалкхен лоархIам бола уйлаш хьаувттаярца цхьана, партийни, советски, боахама органий балха хьакъехьа хаьдда хаттараш а замечанеш а ергья. Цхьаь цаI пайдане уйла, цхьаь цаI предложени теркал ца еш йита йиш яц. ЛоархIаме да документаш дувцача хана шоаш енна критически сигналаш дIахезалга, шоай предложеней хьакъехьа доагIаш дола гIулакхаш деш долга къахьегамхой ховш хулга. Из вайна принципиальни дош да.

Бакъахьа хургдар, Керттерча лостамашца болх беш Iоаьча опытах пайда а эцаш, уж дувцарца цхьана ихе шера йола план оттаелга а дIададича. Цо йиш хулийтаргьяр съезд болх баь йоаллаше а, из йийца а йийца, чIоагIъе.

Съезда накъадахара тIехьара кийчо ю ха хьатIаоттаро кхы а лакхду массови информацеи пропагандаи средствашкара дIадехараш. Уж декхарийла я дош дувцара дерригача халкъа трибуна а хинна дIаотта, идеяшта, хетарашта, наьха опыта аккумулированни е, моллагIа планаш кхоачашъяра хиланза баргбоацача боараме кхоачадеш къахьегамеи идейно-нравственнии хьинар айде.

Новкъостий! Оттаяь планаш вай дегаш айдеш яле а лерхIачунга кхача йиш яц тIагIертта, лакха къахьегама овсарле гойташ болх барца мара. ХIанз къаьстта чIоагIа эш вайна хIара советски саг, хIара къахьегама коллектив, хIара партийни организаци шийгара хаьдда гIулакхаш гойташ хилар. ХьатIаэттай кхы а хьинарегIа гIулакхаш вай чакхдаха деза ха, хIаьта из тахан керттердар а да. Партийни, советски, боахама, профсоюзни организацеш декхарийла я еррига потенциал, еррига вай ресурсаши тароныши, хIаьта эггара хьалха сага фактор, хьалхашка латта декхараш кхоачашдара оарцагIъяккха.

Цу тайпара болх вай дIаболабаьб. ЛоархIаме решенеш тIанийцай, экономически, социальни, идеологически сферашка доккхий гIулакхаш чакхдоахаш да. Белгалбаьча политически наькъага хьежжа дIахо а болх бе беза, лоргаI а ца доалаш нийсса дIадаха деза. ЛоархIаме да массанахьа дисциплинеи порядоки чIоагI а еш, моральнии материальнии стимулех хьинарегIа пайда а эцаш, наьха инициативеи творчествои йоаржаяра кхы а доккхагIа доазонаш хьа а деллаш, кхы а сихагIа дIахьалхашнахьа ухилга Iалашдар.

Деррига организаторски, политически, боахама балха низаш, къахьегама коллективай деррига хьинар тIадерзаде деза карара шу а, еррига пятилетка а кхы а доккхагIа хьокхамаш доахаш чакхъяккхара, вай ленински парте XXVII съезда даха ма доаггIара накъадахара. ХIанз из практически а политически а даькъе эггара бIарзагIа дола декхар да.

Исторически опыто кIаьгта хьахьокх: халкъ иразе хилийта дагалаьттар, из дага кхаьбар кхыметтел гени вале а, алхха дика уйлаш хинна юс, нагахьа санна миллионий хьаькъали дегаши цо шийна тIехьа ца доахе. Нагахьа санна хьалхалатта идеяш халкъо хьаллоаце царех прогресс дIахьалхашкахьа кхувлара Iалаьмате бонкха низ хул.

Ленински парте шийн политикаца, хьаькъалца, Iехьюхьаца ше ма ярра хьахьонх халкъа уйлаш, цун дагалаттараши хьашташи. ХIаьта вай дог-тийша а да парте шийн деррига вахар, низ дIабенна дола коммунизма сийлахьдоккха гIулакх юхатохалург ца хиларах.

(Доклада йоккха терко тIаяхийта ла а дийгIар, из чIоагIа тIоераш тохарца тIа а ийцар).

ПАТРИОТАШ, ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТАШ ХЬАЛКХЕБЕ

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома IX-ча пленумера

ХьалхагIа хоам баь ма хиллара, «Бахача наха, къаьстта а кагирхошта, идейно-политически, интернациональни, тIема-патриотически кхетам балара гIулакх дIахо тоадара даькъера областной партийни организаце декхарий хьакъехьа» доклад йир КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара **В. К. Фотеева**.

ХургIйолча КПСС XXVII съездо, аьлар цо, керда исторически горизонташ хьаелларгья мехка хьалхашка. Парте Программа — дегIаена социализм эргаьккха тоаяра программа керда редакци тIаэцаргья, XII пятилеткера а 2000 шерага кхаччалца дола а декхараш белгалдергда.

Центральни Комитета апрельски (1985 ш.) Пленуме а КПСС ЦК хиннача совещане а парте кийчъяьй мохк социально-экономически дегIабоалабелга сихдара концепци, из чакхйоаккхаргIйола принципиальни наькъаш белгалдаьд.

Дерригача советски халкъо къоабал а бу, бизза хьал а лоац Iилма-технически прогресс сихъелга, общественни производства эффективность лакхъелга, халкъа боахамера гIулакхаш лертIадоахилга, мехка экономика чIоаггIа йIаьхий елга ларде дахка бола парте никъ.

ХIанз, лерхIараш белгалдаьчеи декхараш вIаштIехьдаьхачеи хана, партийни организацей гIулакхашка хьалхарча плане оттаду къахьегамхой вIаштIехьбахареи царна кхетам балареи дешаш. Укхаза керттердар сенах латт аьлча, из латт, сага фактор айярах. «Парте ерригача опыто хьахьокх, — белгалдаьккхад М. С. Горбачева, — нагахьа санна психологически эргалонаш ца йой, кердача тайпара уйла еи болх беи ловргдолаши ховргдолаши ца Iомалой, экономике, управлене, кхетам балара даькъе кIезига хIамаш хувцалургдолга».

Керда проблемаши декхараши къахьегамхоша хьашт долаши сакхетамеи леладергдолаш фу дергда, белгалъяь эргалонаш тIатеIIа чакхъяханза ярг ца хиларах мишта тешабергба уж, къахьегамхой шоай гIулакх а хилийта дIа мишта оттадергда уж, — уж дешаш кхоачашдарах латт областной парторганизаце идейно-политически организаторски гIулакхий керттера маIан.

Вай республика башхалонех цаI — укхаза дукха къамаш дахаш хилар. Нохч-ГIалгIайчен территоре тIа бах 40 къамани народностеи викалаш. Къахьегамеи бытеи уж шоайла тарлуш а вежарашха гIулакхаш леладеш а бахилга Iалашдар партийни советски органий эггара чIоагIагIча лоархIаме декхар да.

Республике бахача берригача нахах тоъал йоккха процент дIалоац кагирхоша. Цо дIадех хьатIакхувш дола ноахал дика граждански нравственнии гIулакхаш доахкаш хургдолаш хьалкхедара уйла чIоагIагIа тIайохийтилга. Кхетам балара болх беча теркалде дезаш хул динах тешаш бола нах хIанз а дукха хилар.

Из теркал а деш, парте областной комитето шийн пленумашка, бюро заседанешка цкъа санна дукхаза а дийцад идейно-политически балха боевитости эффективности лакхъяра дешаш, доккхий гIулакхаш хьадийхад къамий отношенеш дегIайоалаяра, бахача наха интернациональни, атеистически, тIема-патриотически кхетам балара процессана партийни кулгалдара боарамгара. ХIанз КПСС дукха горкомаш, райкомаш, юххьанцара партийни организацеш хьаьддагIа чакхдаха яьннай кхетам балара декхараш, цу гIулакха хьалхашка латта декхараш теркал а деш лостам тела яьннай уж партийни, профсоюзни, комсомольски организацей, халкъа депутатий Советий, идеологически учреждeней, массови информаце средствай низашта.

Цхьабакъда, республика социально-экономически дегIайоалаелга сихдаро, бахача наха юкъе хIанз а цхьацадола харцахьара хIамаш леладеш моттиг хиларо вайгара дIадех идейно-политически болх кхыча тайпара лелабелга.

ХьатIайоагIача пятилеткерчеи гаьнагIча перспективерчеи вай балха керттера, стратегически лостам республика къахьегама ресурсаш общественни производства сферана йизза юкъеозилга Iалашдар ба аьнна хет КПСС обкома бюрона. Къахьегама керда коллективаш вIашагIйохкарои йолаш яраш чIоагIъярои вайга йиш хулийтаргья, царех ког-гIортолга а еш, идейни, нравственни, къахьегамца кхетам балара декхараш дикагIа кхоачашде. Духхьал цу деша тIаерзаяь я СССР Госпланага дIаенна парте обкомеи республика Министрий Советеи предложенеш. Цар тIа оттадаьд массехк предприятена реконструкци елга, керда заводаши фабрикаши Грознеяь ца Iеш, юрта районашка а хьалъелга. Масала, Гудермесе биохимически комбинат хьалъярца цхьана шеръе лаьрхIад «Нефтехимзапчасть» яха завод, Аргуне хьалъергья «Красный молот» яхача завода филиал, шеръергья цIенош хьалдарга йолха йоккхий панелаш арахецеи «Пищемаш» яхеи заводаш. Назране «Электроинструмент» яхача завода производственни мощносташ алсамйоах, хьалъе лерхI электротехнически завод. Шаьла хьалъе лерхI цIеношка йолха йоккхий панелаш арахецаргйола СССР Минсельстроя завод, массехк кхыйола объект. Малгобеке, Ачхой-Мартановски, Ножай-Юртовски, Сунженски, кхыча районашка керда предприятеш хьал а ергья, болх беш ярашта реконструкци а ергья, республика дуккхача юрташка хьалъергья швейни объединене филиалаш, н. кх. дI.

XII пятилетке тоъал дукхача капиталовложенеех пайда эцаргба лаьрхха сомий-баьцадаарий боахама, жилищно-коммунальни боахама предприятеш, здравоохранени, мелиораци дегIайоалаяра программаш чакхйоахача хана.

Лакхача темпаща дегIакхувла лаьрхIад республике хьалдеш дола капитальни гIирсаш, транспорт, бувзам.

Уж доккхий чоалхане декхараш кхоачашде дезаш хиларо вайгара дIадех, аьлар докладчика, балха стилеи методашкеи хувцамаш даь ца Iеш, психологически эргалонаш елга а. Цунца дувзаденна доаладе безам бар са М. С. Горбачева КПСС ЦК августовски совещане аьнна дешаш: «Къаьнача багажаца а шоай баха вIаштIехьдаргда аьнна хеташ ба цхьабола новкъостий. Из цхьанна а тайпара дешах ца кхетар да. Массане а кхетаде деза, юххера а, — белгалдаьккхар цо, — керда дIадехараш цхьа фуннехкдаьрий шоай сий дакхха субъективни безами уйлеи хиларо хьалхадоахаш доацилга. Советски экономика дегIаухача хIанзарча хана башхалонех латт гIулакх. Хьакхьчай вай экономика кIоаргга эргаяккха еза, кердача тайпара дахеи болх беи Iомадала деза ха».

Цудухьа идейно-политически болх психологически эргалонаш яра процессана чIоаггIа влияни е, сайца латта уйлаш хоадамболлаш меттахьа яха, балха къаеннача методашта тIера хилар дIадаккха, къахьегача адамий инициатива, творчество — вай прогресса из низ бола фактор шерра дегIайоалаяра дикагIча оагIорахьара воздействи е низ кхоачаш хила беза.

Идеологически болх беча хана, партеи халкъеи деррига гIулакхаш чакхдоахача хана а санна, низаш тIадахийтара эггара лоархIамегIа йола моттиг хила а хиннай, я а я экономика. Духхьал укхазара ма дарра хьагучадувл сага фактора гIулакхаш.

Хьалха латтача предприятей практико дог тешадеш хьахьонх, коллективе беш бола политически, организаторски, идеологически болх чIоагIбара чотах мел доккхий толамаш даха йиш я.

XI-гIа пятилетка толаме чакхйоаккхаш йоалл ши орден лелаеча «Грознефть» яхача объединене коллектив. Партийни организаце тIахьехам барах съезда сийна шерра яхь йоарикаьй «КПСС XXVII съезда — хьинареча къахьегама 27 декада!» яхаш девиз а йолаш. Из хьаллаьцаб Нохч-ГIалгIайчен къахьегама коллективаша. Республикански яхьа инициатораша дизза кхоачашду планал совгIа мехкдаьттеи гази йоаккхаргья, кхыдола технико-экономически хьокхамаш лакхдергда, аьнна шоаш денна дош. Яхь дегIаяра кхы тIа а гIо дир КПСС ЦК стахановски болама ветеранашца, производства хьалхалатташцеи новаторашцеи хиннача вIашагIкхетаре М. С. Горбачева даьча къамаьлара выводаши положенеши.

Республика халкъа боахаме шерра хьаллаьцад кхояьча материалашца, бийдалца, доагорта 1985 шера 2 дийнахьа болх бара тIехьара массови болам боаржабе, аьнна предложени еннача мехка хьалха латтача коллективаша дIадоладаь гIулакх. Аьлча кхоачам ба, укх шера 9 бетта республика духхьал цхьан промышленносто 2,5 эзар тонн металл, 5 эзар тонн цемент, 26 эзар тонн аьшка-пишкашка доагаду доагор кходаь хилар.

КПСС обкома бюрос къоабалъяьй «АвтоВАЗагара» масал а ийца. XII пятилетка контрольни цифрел дикка тIех а йоаккхаш производства эффективности продукце дикали лакхъяра тIаерзаяь предложенеш кийчъяьча «Промавтоматика» яхача НПО-н Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхозеи коллективай почин. ХIана из инициатива хьаллаьцай республикерча 14 объединенеи промышленноста предприятеи, аграрно-промышленни комплекса 23 коллективо.

Цхьабакъда, къахьегама коллективагара юха хьахур хIанз а дац хила доаггIача тайпара, хIаьта социалистически яхь, из идеологически Iалашъяра формаши методаши бокъонца хIанзарча экономически дегIаахара этапа хьисапага хьежжа яц. Цхьайолча предприятеша дIахийцай шоай позицеш, болх вогIа бе яьннай, дIадахача шераца нийсйича кIезигъяьй арахеца продукци. Цу тайпара хIама хиннад, белггала аьлча, «Трансмаш», «Пищемаш» яхача заводашка. ТIехьайиса хинна Грозненски кога гIирсий фабрика кхы хьал ца йоалаш хьееннай. Оттаяьча планах лоархIац «Красный молот» яхача эггара йоккхагIйолча машинашъеча завода коллектив. Дукха ха я «Грознефтеоргсинтез» яхача производственни объединене коллектива болх лерттIа дIа ца бода.

Республике кхоачам болаш пайда эцац къахьегама ресурсех. Мукъа йола къахьегама ресурсаш республика промышленность дегIайоагIилга сихдара шерреи дукхаплановни программе дакъа лаца оарцагIъяхара тIатеIIа болх бе безаш декхар латт партийни, советски, комсомольски организацешта хьалхашка. Пятилетка чакхйоалаш цу гIулакха кхы тIа а эшаргва вайна, хьалхагIе а даьча лоархIамаша хьахьонхачох, 25 — 30 эзар саг. Кхы а уж миссел эшаргба халкъа боахама кхыча доакъошка а.

Болх беш боацараш общественни производства сферана юкъеозара процесс Iалаьмате хала я. Министерстваша, ведомстваша, боахама кулгалхоша шоай бола низ тIабахийта беза болх беш барий къахьегама, быта, салаIара хьалаш тоадара. Цу балха хIара денна тIахьожам лоаттабе боагIа партийни комитеташа. Комиссей хьисапера болх беш йола органаш вIашагIйохка еза райкомашкеи горкомашкеи, хIаьта иштта йоккхагIйолча предприятешка а организацешка а къахьегама ресурсех пайда эцара.

Декхар Iалаьмате лоархIаме да. Баха нах общественни производства сферана дукхагIа юкъе ме увз, унахцIенагIа хул республикера морально-психологически климат, дикагIа хул общественно-политически хьал. Даим йоакхо е еза вай хьаьналча, овсарерча къахьегама сий ма могга лакхдара, балха тIа инициативеи творчествои дегIакхувлара, къахьегамцарча коммунистически юкъмоттига юхьигаш чIоагIъяра.

Хьехама, пропагандистски балхаца цхьана административни воздействи чIоагIа е еза хьаьнала къахьега, закона низах бизза пайда эца ца ловрашта. Вай республике хIанз а дукха ба тунеядцаш, хIара шера цун доазонел арахьа ахча даккха дIаух 20 эзар совгIа нах. Царех дуккха бараш цу юкъа шоай массазарча балхаш тIара дIабувл, хIаьта из предприятейи боахамийи гIулакхашта чIоаггIа Iаткъа а Iаткъ.

Республике кIезига моттигаш яц цхьаццабола нах шоай хьаьналча рузкъага хьежжа ца бахаш, оттаяь порядок телха а еш легковой автомашинаш ийеш, боарам боацаш доккхий цIенош хьалдеш. Царех дуккха дараш моттигерча кулгалхошта бIаргагучча хьалдеш хиннад общества пайдана къахьегаш боацача наха.

Цхьайолча, халкъа депутатий городской районни Советаша цу тайпара хIамаш юхатохара де доагIар ца дарал совгIа, цкъаза гIо а ду царна. Масала, Аргунски горисполкомо законагIа лаьрхIад чуIе цIенош хьалдара оттадаь боарамаш телха а деш хьалдаь доккхий 11 цIа.

Наха парте еча политически влияне низ бокъонца цар идейно-политически кийчон боарамга хьежже хул. Из боарам айбе безаш я эггара хьалхарча аргIанна коммунистий, дуккхача къахьегамхой марксистско-ленински образоване Iилман мировоззренех уж кхебе безаш йола система. Республика партийни организацеша белгалара болх бу политически дешар эргадаьккха тоадара. КIезиг-дукха лахбеннаб занятей боарам. ХIанзарча актуальни проблемашца бувзам айхагIа болаш Iомаю марксизма-ленинизма классикий произведенеш, парте документаш. Хьайица знанеш шерагIа юкъекхахьа баьннаб производственнии общественнии гIулакхашта.

Цунца цхьана дIадахача дешара шера итогаша хьахьонх, цхьайолча моттигашка эргалонаш ярах, керда наькъаш дIадоладарах хабараш дувцилга мара бокъонца деш хувцамаш ца хилар, хIанз а дIабаьккхабац дешара талмастта мара лоархIам ца беш бола никъ. ХьалхагIа а санна кхетам балара беча балха эффективноста хьокхама меттел хьаувттаду чакхйоахача пропагандистски мероприятей число, наьха сакхетамаи настроененеи, цар вахара позицена цар еш йола влияни а ца увттаеш. Сунженски Гудермесски районий дукхача юххьанцарча парторганизацешка марксистско-ленински дешар эргадаьккха тоадара, цун стиль хувцара беш бола болх керттерча даькъе цхьа формаш кхычарца хувцарца, вешта аьлча, алхха организационни дешаш къестадарца кхоачам баь битаб. Урус-Мартановски, Назрановски, Октябрьски районашка тоъал дукха комсомольцаши кагирхойи бисаб политдешара юкъе ца озаш. Ачхой-Мартановски, Шелковской, Советски районашка — кулгалду кадраш идейно-теоретически кийчъеча кхоачам болаш пайда ийцабац партийно-боахама актива школах. Занятеш хан-ханнахьа яьяц цига, яьраш а производственни планировкаели совещанеели башха кхы эргадаьнна хIама долаш хиннаяц.

Педагогически кадраш марксистско-ленински кийчъяра дешаш геттара мела теркалдаьд НГIАССР просвещене министерства халкъа образоване городскойи районнии отделий марксистско-ленински образоване дешашта йолча советашеи. Юрта боахама, мелиорацеи хин боахамеи, моттигерча промышленноста министерствайи кхыча ведомствайи кулгалхоша яхийта йоаггIача тайпара уйла тIаахийтаяц къахьегамхой экономически кийчон дикали результативности лакхъяра. КПСС Центральни Комитето белгалдаьд дIадоладеннача 1985 — 1986 дешара шера политически экономически дешар вIаштIехьдаккхара декхараш. КПСС XXVII съезд хиллалца йолча хана партийно-комсомольски, массово-политически экономически дешара лард хургья КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленума, Iилма-технически прогресс сихъяра дешаех лаьца КПСС ЦК хиннача совещане материалаш, КПСС Программа кердача редакце проект, 1986—1990 шерашкеи 2000-ча шерага кхаччалца йолча юкъагIеи СССР экономически социальни дегIайоалаяра Керттера лостамаш. ЛадувгIаш волча хIаране сакхетамчу дужаде деза производство Iилма-технически кердаяккхараи дуьнен тIа эггара лакхагIа болча къахьегама овсарлеи боарамга кхачараи, общественни отношенеш эргайоахаш тоаяра, социалистически демократи социализмах йоаллаш йола социальни нийсхои кIоаргъяра, советски наьха къахьегамеи вахареи хьалаш наьха санна тоадара тIаберзабаьча парте наькъа маIани, хIаьта керттердар, вахара хиланза баргбоцаш из хилари.

Партийни организацеша ма могга дукхагIа йоакхо еза кагирхошца беш бола идейно-политически болх чIоагIбара. «Комсомола деш дола партийни кулгал дIахо тоадареи кагирхошта коммунистически кхетам балара даькъера цун лоархIам лакхбареи хьакъехьарча» КПСС ЦК соцамга хьежжа комсомольски политически дешара дикали эффективности лакхъяра. Къаьстта уйла тIаахийта еза комсомольски политически системера пропагандистски кадраш хьахаржараи цар дешараи.

ДIахо В. К. Фотеева дийцар деша багIача кагирхошта коммунистически кхетам балара дешаш. КIезига болх бац республика школашкеи вузашкеи. ХIаьта а тоъал доккхий кхоачамбоацараш доацаш бац из. Кагирхой безам кIезига тIабохийт къахьегама, общественни гIулакхашта. Иждивенчески уйлай, «аттача вахара» тIакхера айп летад цхьаболча кагийча нахахи мехкарехи.

Дуккхача даькъе уж хIамаш нийсдалара бахьан да партийни комитеташи халкъан депутатий Советаши школай, лакхерчеи юккъерчеи дешара заведеней вахарах дIахадар. ДоаггIар хьадехац педагогически коллективашкара. Цхьабола педагогаш кхоачам болаш профессиональнии политически кийчо йоацаш ба. Царна юкъе хIанз а нийслу кхетамца йоаца, политически зуламе уйлаш йолаш бараш.

Сов дукха хувцалу балхаш тIара хьехархой кадраш. Дуккхача даькъе цун бахьан да царна вIалла а хиланза даргдоаца бытовой хьалаш ца хилар. Боахама кулгалхоша, моттигерча Советаша массаза а яц царна Iалаш квартираш, йоаго хIама, кхыйола паргIатонаш.

Республика вузашка студенташта кIезига чуйоссаю хьинаре дакъа лацара, халкъаи паччахьалкхеннеи хьалхашкара декхар кхетадара, къахьегам дукхабезареи дисциплина чIоагIа лелареи уйла. Новкъа ца хила йиш йолаш дац цхьабола студенташ общественни дисциплинах во кхеташ хилар, тIаккха цунах гуш да, доккхача даькъе, цар политически кхетама боарам кхоачам болаш, бIубенна, чIоагIбенна сакхетам болаш ца хилар.

Кхетам балара балха тIара доккха кхоачамбоацар да цунна юкъе Iилман кадраша, Iилманхоша-обществоведаша кIезига дакъа лоацаш хилар. Къоастае еза ха моцагIе а хьатIакхаьча йолча проблемашка, цу даькъе кагирхой диицарча гIулакхеи националистически оамалийи юкъмоттиг, дIаяхача ханарча шийн халкъа историена идеализаци яра психологически бахьанаш, кхыяраш санна ярашка а дIа ца хьажар.

Боккхача лоархIаме декхар да Iилман болхлой марксистско-ленински мировоззрени йолаш хилар. Царех цхьабараша хьахьонх, факташа деча тешалах, идейно-политически кхетам шоай лоха хилар, «цIена Iилма» оалаш дар эш йоахцар.

«ЦIена Iилма эш» яхилга — из да сакхетама позици мела хилар хьахьонхилга. Дагадохаргда вай В. И. Ленина мишта оттадаьд дош: «вакуум хила йиш йолаш яц. Е социалистически идеологи хила еза е буржуази хила еза». Дош иштта оттаду вай а, белгалдаьккхар докладчика. Харц политика цу тайпарча рецидиваште парте обкомо эггара чIоагIагIча тайпара хIамаш йийттай, еттарг а я. ХIара Iилман публикаци, из вале а е кхы вале а волча автора идейни, граждански позици хьа а хьокхаш, социалистически кхолламий пафос йолаш, республика къахьегамхошта кхетам балара сийлахьа уйла йолаш хила еза. Укхаза моттиг хила йиш яц школаштеи педучилищаштеи лаьрхIача нохчийи гIалгIайи меттала яздаьча учебникаш тIа хиннараш санна йолча харцахьарча интерпретацештеи гIалат долаш дийцача хIамаштеи. Цар тIа геттара харцахьбоахаш бийцаб вежарашта юкъера кIоарга бувзами цар кхелаш цаIаш вокхарех тийша хинна хилари. Хьокха доаггIача тайпара хьахьокхаш хинна дац коммунистически кхетам балара даькъе советски халкъа карагIдийннараш, Советски Iаьдал латтача шерашка советски халкъий вежарашха болча дезале Нохч-ГIалгIайче тоаялар, н. кх. дI. Парте обкома бюрос принципиально мах баьб цу фактий, никъ бийхкаб идейни брака. ХIанз вай бокъо я парте обкома Iилмаи дешара заведенейи отделагара, НГIАССР минпросагара, цунна карарча учрежденешкара тIанийца решенеш тешшаме кхоачашъелга хьадеха.

Бахача наха, къаьстта а кагирхошта, идейно-политически кхетам лулгах вай дувцача хана къаьстта белгалдаккха деза вай республике дукха къамаш дахаш хилар теркал а деш из бала безилга. Вай мехка, ма дарра аьлча, нийсхо оттаяьй къамаштеи народносташтеи юкъе, дIахо а массе оагIорахьара дегIаухаши гаргаухаши да уж, чIоагIлу вежарашха дола цар доттагIали цхьа дезал санна уж хиларах йола уйлеи, хьахиннай керда исторически общность — советски халкъ. Уж деррига хIамаш — общественни отношеней Iалаьмате чоалханеча даькъе вай мехка карагIдаьнна сийлахьдоккхий хIамаш.

Цхьабакъда, къамаш долаш хиларах тарра хьахул цар цхьана долча вахара керда дешаш а дукха къамаш лахача цхьан паччахьалкхен доазонел чухьара къахьегам а.

Вай ерригача коталоний, социально-экономически, политически е тIема плане йоахаш уж яле а, ларде улл интернациональни доттагIал — массе метте аьттув боакх вежараша-халкъаша вIаши хьаллоацаши новкъостал деши хиларо.

(ДIахододар 3-чен 4-чен оагIош тIа).

ПАТРИОТАШ, ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТАШ ХЬАЛКХЕБЕ

(ДIаходолар. Долалур 2-ча оагIо тIа).

Шаьра гуш да из бIаьрччача халкъбоахама комплекса хIара деннарча гIулакхех. Вай республике бахача наха, промышленностан юрта боахаман, гIишлош хьалъяра, бувзама, кхыча доакъошта эшача хIамаех дуккха яраш кхыча республикашкарей областашкарей ух вайна. Цу цхьан ханна мехкдаьтта чакхдаьккхачей мехкдаьттахимехи хьайоала продукци, Нохч-ГIалгIайчен предприятеша хьаьяьча оборудованей приборийи дуккха тайпаш вай мехка ерригача союзни республикашка ух. ХIара предприятера, хIара городера производственни коллективаш, кагий яраш а йоккхий яраш а, Советски Союзерча итташ къамийи народностийи викалех латт.

ХIара шера шерлу Нохч-ГIалгIайчени Къулбаседа-ХIирийчени къахьегамхоцшта юкъера бувзамаш. Цар чулоац общественни вахара дуккха сфераш, геттара дика хьахьокх кIоарга духовни кхоачарле. Къулбаседа ХIирийчен Пригородни района къахьегамхоцшара доттагIала бувзамаш шердара дукха болх бу КПСС Назрановски райкомо. ЧIоагIъяьча планашна хьежжа вежаращца йолча шин района доазон тIа «доттагIала кхаш» даьд, хьалхалатта къахьегама приемаши методаши юкъекхуть, доттагIала цIейш дезду, «Профессех дикагIвар» яха конкурсаш ю.

Цу тайпара масалаш кIезига дац. ДIахо а тIатеIIа болх бергба вай республикера болхлой класса ерригa отрядаш дуккхача къамий викалаш юкъе болча хьалха латтача производственни коллективай боарамга кхоачеш айяра, болхлой дерригa вахар кIоарга интернационализм увш хилийтара.

Массехк шу хьалха духхьал ишттa оттадир дош республике дахача дерригача къамехи народностехи бола болхлой промышленностеи юрта боахамеи балхаш детIаьзара боахама органаша чакхдоаха гIулакхаш чIоагIде аьнна решени тIаийцача КПСС обкома пленумо. Из соцам кхоачашбара белггалара болх чакхбаьккхаб партийни организацеша. Нагахьа санна 1981 шера промышленни предприятешкеи юрта боахамеи болх беш 179 эзар нохчийи гIалгIайи хиннабале, 1985 шу юкъекхаьчача хана 197 эзар бар уж.

ДIахо а беш болх ба партийни советскии аппарата интернационализаци яра. Парте обкомо даим интернационализма принципаща хьалхе лелаю кадрови политике, назаморг хьадех парте райомашкарей горкомашкарей, цу принципашка хьежжа хилийта гIерг из беррига организаторски, политически, идеологически болх.

Партийни органаша даим болх бу къахьегамхошта интернациональни кхетам балара, шрача замах юхедисача воча гIулакхаща къонсам лоаттабара. Укх тIеххьарча шерашка хан-ханнахьа дийцад уж дешаш парткомий бюрой заседанешка, цар пленумашка.

Интернациональни уйланца кхетам балар дIадолалу, моллагIа кхы тайпа кхетам балар а санна, дезалгара, ишттa дIахохьу из юкъарча дешара школе. Педагогически коллективай практике вIаштIехьйоалаш латт урок, классе боацеи школе боацеи болх, къаьст-къаьста дешархощей цар даьшие-ноаношцей бу болх чулоацаш йола цу балха белггалара система.

Болх дика бу Малгобекски района № 24 йолча новоредантски школа интернациональни доттагIала клубо. Бераша «Вошал» аьнна цIи тиллай клубах. КИД-а членаша дIа-хьа каьхаташ кхухьийт Советски Союза, ГДР, Польша, Венгре, Болгаре, Чехословаке 30 городерча шоай ханнарчарца, парте, тIема, къахьегама ветеранаща, производстве хьалхалаттаращца, поэташцей яздархощцей вIашагIбеттaлу уж, доттагIала фестиваш, спортивни яхьаш лелаю цар. Халахете а, кхыча тайпара масалаш а кIезига дац. ХIанз а дIадаккханза да республике арахьара тIабаьхкача кхыча къамех болча специалисташа цабезам бола гIулакх, хIаьта къахьегамхошта интернациональни кхетам балара деша цо доккха зе а ду. Укх шера январь бетта цу Малгобекски районерча Инаркъе ах бийса яьнначул тIехьагIа кхо хулиган хьехархой болча хIирий шин кхалсага квартире чу а лийлха, царна етта волавеннав, бIеха пхьарч а увш. Зуламхошта таIазар даьд. Цхьабакъда, цу тайпара нийсъеннача моттига общественни бехк баьбац. Зулам леладеш хайнача тешаша харц лоткъамаш даьд, хIаьта лакхерча гIулакхаш тIарча наьха, коммунистий вIаштIехьдаьнадац ужжамо дола хIамаш общественносто ловргдоаца хьал цу фактана гоннахьа оттаде. Цу тайпара факташ цхьайолча кхыча районашка а йолаш я. Цу бахьанегIа болх бута а буташ, республикера дIахоза та боалаш хиннаб кхыча областашкара республике хьахьежабаь дуккха хьехархойи медицински болхлойи.

Партийни комитеташа, юххьанцарча парторганизацеша тIатеIIа вIаштIехьдаккха деза республике ваха хIара саг СССР дерригa къамаши народносташи вIашакъувзаш долча доттагIалеи вошалеи уйла йолаш, къамаш вIаши гаргакхувлаш йола лакха культура йолаш, ший къам мара ца лархIарцеи ший къам тIех хетарцеи, вай вахар коммунистически кердадаккхара новкъарле еш йолча обычецеи нравашцеи машар боацаш хургвола гIулакх.

ХьалхагIа а санна актуальни долаш дус бахача наха, къаьстта а кагирхошта, атеистически кхетам лулга овлангара деиз тоадара декхар. Динцара гIулакхаш чоалхане да республике. Городашкеи районашкеи шоай гIулакхаш леладеш ба шоаех шоаш баь ши бIаь совгIа моллаш, регистраци янза йола даьлах тешарий 210 объединени. Бусалба дина керте латтараш наьха дезала бытовой отношенешта лостам тела гIерт, кашамашка доал деш ба, «кхелаш» вIашгIъетт, шрача замах юхедиса кхыдола дини патриархально-родовин гIулакхаш кхайкаду. Дин тоабашта керте латтараш, шайхийи моллайи тIехьенаш фуннагIа даь а мурдий тоабаш юхейита гIерт официальни ярашцарча яхьа. Къаьст-къаьстача мурдий бусалба тоабашта къайлагIа маьждигаш хьаделла гIерташ моттигаш я. Чаьнан-Ойла, Борзое, Шелковской станице, город Назране, кхычахьа из хиннача тайпара.

Атеистически балха дешаш партийни комитеташа дукхагIйолча хана кIоаргга дувцац, система йоацаш леладу, дин экстремизм лелаеча гIулакхаща бокъонца тIатеIIа къовсам доаттабац. Орджоникидзевски станице Сунженски района кулгалхошта бIаргагуччa бIарчча цIей оттадаьд бусалба дина керте латтараша маьждиг хьалдаь далара сийна. Цига доахан доадаьд, динах тешарашкара ахчаши маьждиге Iояхка безача маьха хIамаши гулъяьй, моллаща хьехамаш даьд, зикараш даьхад. Дина духьалара болх вIаштIехьбаккхара даькъе дукха кхоачамбоацараш да Урус-Мартановски районе. Укхаза дина керте латтараша советски органашта влияни ярга дIакхаьчад гIулакх, тоъал аьттув а боалаш. Август бетта ГIойтIа дин экстремист, Авади яхар, шийна тIехьалаттарий группаца духьала ваьнна хиннав кхыча мурдий тоабах вола къавенна Хаман Хуртыгов юртарча кашамашка дIа ца воллийта аьнна. Мишта лаьрхIад из Гойтински юрта Совета исполкома председатела н. Цобаева? Геттара ший тайпара. Цо экстремист хьаллацав, укх гаргарча деношка ГIойтIа юрт вIашагIа а теха, цига кхыча тоабах бола нах юртара дIабохийтарах дола дош оттадергда ше (кхы дIа а хьа а доацаш!) аьнна хьа а кхайкадаь.

ХIара шера республике нохчийи гIалгIайи къамех болча наха юкъе хулача саг яр-лхарах ахаш совгIа дараш шарIIата Iаьдалагlа регистраци еш да.

ЧIоагIIа хьовзам беш да дешара заведенешка. Деша багIа дуккха бараш дин харц хабарашта тIехьабьина хилар.

Цунца цхьана, дуккхача школашка форманна, школа, дешархой къаман бацхалонаш теркал ца еш лелабу атеистически болх.

Ишттa мелъенна позици теркал а еш, цхьацца йолча моттигашка шоай гIулакхаш хьинарегIа леладе болалу дина керте латта кхувшбоагIарий «хьехамчаш». Ачхой-Мартановски района Закий-Юрта йIаьхача хана лийннай дино тунтакх ваьккхача Сулейманов Садыка вIашагIъелла хинна берий мурдий тоаба. Е школа директора а, е педагогически коллентивана а ховш хиннадац, цар яхачох, из йолаш йолга. Ха-м хайнад, цхьабакъда, дин фанатикаи цунна тIехьалаттараштеи духьала дош аьнинадац. Шалински, Грозненски, Урус-Мартановски, Ачхой-Мартановски, кхыча районий дуккхача школашка хьехархошеи педколлективай кулгалхошеи цхьацца бахьанаш а доахаш атеистически темаех лаьца къамаьлаш де тигац дешархоштеи цар даьшта-ноаноштеи хьалхашка, къаьстта а шоай къаман меттала.

Гуччахьа дIаала деза, вешта из-м къайле а мичай, хьехархой цхьадола дакъа ди лелабеш хилар. Республика просвещене министерства, хьехархой говзал лакхъеча институто хувца йоагIа хьехархой кадраш юха а кийчъяра программаш, хьаллаца а дIайоаржае а еза дикагIйолча педагогически коллективай атеистически балха опыт.

Атеистически кхетам балара болх вIаштIехьбаккхара даькъера цIенхаштта кхоачамбоацараш дIадаьхадац республика вузашка. Масала, пачхьалкхен университете кхыметтел атеистически кхетам балара оттаяь мероприятеш а яц. Цудухьа цхьа бахьан доацаш дац дуккхача студентех дог тийша атеисташ а хиле дIа ца отташ хилар. Укхазарча координацонни совето теркалдац дин дохьаш кхийтта студенташ меллаб ховлга, нахаца индивидуальни болх бара чакхъяха лаьрхIа мероприятеш увттаяц.

Университета ВЛКСМ комитет дош ца хеттачох Iадда Iа цхьабола студенташ динцара гIулакхаш бахьан долаш ВЛКСМ мугIарашка хьачубахка безам боацаш хилча. Вузий общественни Iилмай кафедрашка керда дIадехарашка хьежжа яц дешар хьехара методика, дуккха преподавателаш самокритични бац шоай балхаца а цунах хьахуларащца а.

Студенташтеи дешархоштеи атеистически кхетам балара дош обланггара деза тоадара кхы тIа а гIулакхаш чакхдаха деза министерствайи ведомствайи, вузий, техникумий, профтехучилищай юкъарча дешара школай партийни организацешеи кулгалхошеи.

Саго шийна хьашт дола никъ ший эхьага хьежжа харжара паргIатон конституцеиоин гарантеш лоарзагIа ца йоахаш кхоачашъяра тIехьа я парти, цхьабакъда, хоадамболлаш духьала и из обществара хьаштaшта, сага хьашташта долча зенна динах пайда эца гIертара. Довзаш да динах дисараш дIадахара тIадерзадаь хинна наькъаш — наьха къахьегамеи общественни хьинар айдар, царна просвещени ялар, керда советски обрядаш хьаяри шерра дIайоаржаяри. Уж декхараш кхоачашдара тIаберзабаь хила беза областной партийни организаце болх.

Партийни организацей идейно-кхетама балха лоархIаме декхар да тIема-патриотически кхетам балар, социалистически Даймохк лорабе шоай дерригa низаш, хIаьта нагахьа санна эше, вахар а, дIадала кийча хургбола уйла дег чу йоссаяр.

Хетачох, цу гIулакха республике деш дола хIамаш кIезига дац. Мероприятей бIаьрча сери чакхйоах школаш, ПТУ-ш, техникумаш, къахьегама коллективаш чу а лоацаш. Герзашцарча Низашка гIулакх де бахале кагийча наха психологически кхетам луча кертгерча формех цаI а хинна дIаэттад Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветеранаща хула вIашагIкхетараш. Фашистски Германи эша а яь Котало яьккха 40 шу дузаш пионерски дружинашка дIайолаяь «Ветерана — пионерски йоакхо», «Лалла вах ветеран» яха операцеш дIахо а хьош, школьникаша турпалий керда цIераш гучайоах, ветераний сий кхы тIа а айду. «Цхьаккха а вицвалийтавац, цхьаккха хIама дицдалийтадац» яха принцип кхоачашъю. Цу дерригача хIамаша шоай патриотически декхар цIенхаштта кхоачашдергдолаш кхетам лу бераштеи кхувш боагIараштеи. Дешархошта кхетам балара, тIема-прикладнойи тIема-физически говзалаши навыкаши Iомаяра эффективни средство а хинна дIаэттад «Зарница», «Орленок» яха тIема-спортивни ловзараш.

Хургола тIемахой физически кийчо чIоагIа йолаш хилара лоархIам теркал а деш, халкъа образоване учреждениеш боахама кулгалхошеи, моттигерча партийни советски органаша тIахьожам а лоаттаеш физически кхетам оалареи спортеи материальни оаза чIоагIъяра тIадерзадаь гIулакхаш чакхдаьхад.

Цхьабакъда, анализо хьахьокх, тIема-патриотически кхетам оалара даькъе цIенхаштта кхоачамбоацараш а хилар. Цхьайолча школашка юххьанцара тIема говзал хьехача дуккхача преподавателий урокаш лохача боараме чакхъювл, цхьацайола мероприятеш катехе, формально кийчъю. Школай кулгалхой наг-нагахьа мара хилац юххьанцара тIема говзал Iомаеча занятешка, лостам а телац, кулгал а дац оарашта тIема-патриотически кхетам оалара. Цу тайпара хIамаш нийслу НГIАССР минпроса, районо оагIонгахьара тIахьожам ца хилар бахьан долаш, лерттIа уйла тIаяхийтац цар СССР Герзашцарча Низашка гIулакх де кагий нах кийчбара. Цу гIулакха къаьстта дукха бехкаш даха мегаргдолаш ба Грозненски, Советски, Ножай-Юртовски, Ачхой-Мартановски, Урус-Мартановски, Сунженски, кхыча районой болхлой.

Республикански районни военкоматаша, ДОСААФ комитеташа, спорткомитеташа, просвещене министерства яхийта йоагIача тайпара уйла тIаяхийтац школашка юххьанцара тIема говзал Iомаяра, массе метте Iомалу пункташ яхнаря, массови профессей кадраш кийчъяра, призывникаша ГТО комплекс дIаялара. Къаьстта во къестаду уж дешаш Шалински, Советски, Назрановски, Шелковской районашка.

Сагот ца де йиш йолаш дац тоъал дукха кагирхой хIара бIаьсти массаза йоал «шабашка яккха» дIауxаш хилар. Къахьегама коллективех къаьста, царгахьара хаддаза хиннача дикача влиянех хаьда лела, болх беш боаца кагий нах атта боал законаш телхадара, хIаьта цкъаза зуламаш дара а наькъа тIа.

Кхоачамбоацараш кIезига дац ДОСААФ организацей балха тIа. Укхазара дIаяьхаяц кагирхошта говзалаш Iомаяра дош талмастта леладеш йола моттигаш. Дуккха дешархой занятешка ахац, цар мишта деш хьожаш саг вац. Цхьайола технически кружокаши ДОСААФ Грозненски автошколеи кхоачам болаш Iалашъяьяц преподавательски кадраща. Республика ДОСААФ комитеташа, халкъа образоване органаша во лeладу тIема профессешта кагирхой уйла тIаерзаяра дешаш. Военни училищаща юкъарча дешара школай айхха бувзамаш оттадара деш хIама дац.

ЦIенхаштта критика е йоагIаш ба военни комиссариатий, цу даькъе республикански чун а, советски бокъонаш лоараеи органий болх.

ТIема-патриотически кхетам балара балхаца хила йиш яц шаблон, формализм, кампанейщина, партийни организацеша хаддаза творчески бе безаш ба из. Кагирхой къахьегамаи оборонаеи кийча хургболаш хьалкхебар, тIема гIулакх де тIатеIIа ший ханнахьа уж Iомабар, шоай аскар дукха дезаргдолча, тIема декхара тешаме хургболча уйланца царна кхетам балар — вай массане а юкъара йоакхо.

ДIахо докладчика бийцар общества духовни вахара дIаьхий дара, литератураи искусстваи личноста сий идейнии нравственнии лакхдара даькъера лоархIам. Республика общественно-политически вахарера цар лоархIам тIехь-тIехьа дукхагIа лаккха. Укх тIеххьарча хана дIахо дегIаенай публицистически жанр. Театрий репертуаре кIезига яц дика чулоацам бола спектаклаш.

Республика къахьегамхой безам тIаозаш йола массехк художественни полотно, концертни программа хьаьяь.

Цхьабакъда, идеологически балха цу лоархIамече участкерча гIулакхий таханарча дено дIадехарашка хьежжа мах беш, кIезига бIаргагургдац кхоачамбоацараши теркал ца деш диса хIамаш. Цхьаболча яздархоша хIама хьа ца кхоллаш шераш доах, лоадам боацача темашна кхувд, творчество юхасоцаь лоаттаю. КIоаргга йоацхаши творчески къоастаеши яц бакъахьарча турпала сурт-сибат хьакхоллар, интернациональни коллективай вахар хьахьокхар, кагирхошта интернациональнии нравственнии кхетам балар санна йола актуальни проблемаш. КIезига-арайоах къаьгача художественни низаца шийдар мара кхы къаман ца лархIар е къаман сонтал, мещанство, динах юхедисараш, хIамилг яккхар, кхааш йидар, тIехдаьккха корта бохабу малар мелар, кхыраш санна йола коммунистически морала антиподаш хьагучайоахаш йола произведенеш.

Тахан пленумага ювцийта оттаь проблемаш къестаяра гIулакха боккхача лоархIаме я массови информаце средстваш. Вай вахари болхи карагIдийннараш а кхоачамбоацараш а массе оагIорахьарей къаьган хьахьокха дезаш да кепайоазув, телевидени, радио, низ бола герз да из консерватизмана, хIама бе-башха ца хеташ хилара, цхьан метте сеца латтара духьела. Тахан вай бокъо я республика социально-экономически дегIайоагIилга сихдара, бахача наха, къаьстта а кагирхошта, идейно-политически кхетам балар тоадара гIулакха юкъе массови информаце средстваша кхы а доккхагIа дакъа лоацаргхиларга догдаха.

ВIалла дукха ха йисац 1985 шу а бIаьрча пятилетка а чакхъяла. Партийни организацей кулгалца къахьегама коллективаша кIезига хIамаш даьдац КПСС XXVII съезда сийна тIаийца социалистически декхараш толаме кхоачашдара. ДIалхача юкъагIа планал совгIа хьа а яь, потребителашта дIаяхийтай 13 миллион сома маьха промышленни продукци. Юкъарча результаташта юкъе эгара доккхагIа дакъа лаьцад коллективаша — стахановски болама 50 шу дузача ханаца нийсъяь съездал сийна лелаеча яхьа хьалхарча этапе коталонаш яьхараша: «Грознефть», «Промавтоматика» НПО, «Оргтехника» яхача объединенеша, дуккхача кхыча предприятеша.

ГIишлошъеча организацеша товарни гIишлошъяра продукцена оттаь планови задане 14 миллион сома тIехкхоачашъяьй. Планал совгIа эксплуатаце дIаденнад 3 эзар совгIа квадратни метр чуIе моттиг йола цIенош. ЛертIабьннаб машиннаькъа, автомобильни, фега гIолла лелача транспорта болх, дикагIча оагIорахьа лестай гIулакхаш ду сфера. Республика юрта боахама къахьегамхоша тIехкхоачашъяьй дулх, шура, фуаш кийчдара задане, соахка цу хана кийчдаьраща нийсдича закупкаш тIех а яьха. Соахкарчул дикагIа балхаш вIаштIехьдаьха кийчдеш да доакъар. Гурахьа дув ялаташ дIадийна доалаш латт, чуийца ала гаргта я хьажкIаш, шекара свеклаш, соми баьцадаараши.

ХIанз юхейисача хана КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленума решенешка хьежжа болх дIахо тоабе, боахама гIулакхаш массе а сфере интенсивни методашкахьа гола тохийта еза предприятей, учрежденей, колхозий, совхозий, гIишлошъеча организацей кулгалхошеи партийни организацешеи.

Шеко йоацаш, лакхача толамашка кхачар, кхеташ боахам лелабар — цунах латт тахан къахьегама коллективашкара, партийни, советски боахама органашкара, ерригача общественни организацешкара хьадехарий маIан.

1985 шера планаш толаме кхоачашъяра хьалхара боккха бехктокхам тIабуж наьха политически къахьегамеи хьинар айдалара керте отта, цар инициативеи керда дIадоладаь творчески гIулакхаши ма могга хьаллаца декхарийла болча коммунисташта, партийни организацешта. ЛоархIаме да корта бола гIулакхаш доахкаргдолаш кадрашта кхетам балар, экономически уйлаш эргаяхар, кердача тайпара болх бергболаш наха психологически кхетам чубоссабар, тIадиллача гIулакха хьалхара бехктокхам лакхбар.

Воахамеи социально-культурнии гIирсаш хьалдара даькъерча шоай бокъонех халкъа депутатий Советаша бизза гIа пайда эцаргбола гIулакх данза даргдац. Къахьегамхошта дикагIдола производственнии бытовойи хьалаш тоадар, болхлой профессиональнии общекультурнии боарам лакхбар духьа социалистически яхь кхы а шерагIа йоаржае, тIатеIIа къовсам лоаттабе безаш, хьалха латта опыт шерагIа дIа-юха йоаржае, производственнии социальнии дешаш къестадара даькъера къахьегама коллективай лоархIам лакхбара гIо де дезаш я профсоюзаш. Кагирхой энтузиазми низи хьалхашка латта декхараш кхоачашдара тIабераабе безаш я республика комсомол.

Юххера а ший къамаьл чакхдоалаш В. К. Фотеева КПСС Центральни Комитета дош делар, Нохч-ГIалгIай областной партийни организаце бахача наха, къаьстта а кагирхошта, юкъе беш бола идейно-политически болх чIоагIбара данза дарг мел доацар дергхиларахи цу ларда тIа вай Даьхе социально-экономически дегIайоалаеча шийгахьара дизза дакъа лоацаргхиларахи. КПСС XXVII съезд къахьегама кердача толамашца белгалйоаккхаргхиларах.

* * *

Доклад ювцилга дIадоладелар КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара **Н. И. Семенова** къамаьлаца. Парте областной комитето, КПСС райкомаша, юххьанцарча партийни организацеша къахьегамхошта коммунистически кхетам балара дешашта терко тIаахийтаро гIо ду цар санхетам айбара, уж идейно дегIанкхувлара. Советски наьха башха-дика оамалаш — патриотизм, интернационализм — городе бахача дуккхача наьха вахара позици а хинна дIаэттай.

ДукхагIдола къамаьл оратора хетадаьдар негативни гIулакхашта анализ яра. Быта керда обрядаш юкъедоаладелга во оттадаьд. Киназашка берашка им дулийтилга кIезиглуш дац, 1984 шера саг яр-яхар чIоагIдеча Двореце торжественни хьале 454 студентий дезал хьахиннилга дездаьд. Бакъда, царна юкъе бац цхьаь цаI къонача нохчийи гIалгIайи бар. Укх тIеххьарча пхе шера цу тайпарчар 8-на мара регистраци яьяц.

Къахьегамхошца а, къонабараща а беча кхетама балха юкъе дола цIенхаштта кхоачамбоацар лархIа доагIа гучадаьхача цхьадолча хардахьарча гIулакхашта политически хьисапе ира мах беш ца хилар, из бахьан долаш йоагIаш йола общественни резонанс ца еш дус уж. Вай декхарийла да, аьлар Н. И. Семенова, парте городской районнии комитетий боараме санна, ишттa парте областной комитета отделий боараме а тIаийду соцамаш кхоачашдара тIахьожам лоаттабелга цIенхаштта тоаде.

Парте областной комитета цхьан пленуме дийцар, цкъадале, болхлой ца тоъача мехка районашта хьалхашкара интернациональни декхар санна кхетаде доагIа промышленно дегIаьхкача центрий профессионально-технически училищашка хIара шера кагирхой массехк группа хьежаелга, шозлагIа-дале, хургболча болхлошта интернациональни закалка ялара таро санна кхетаде доагIа из, яхаш. Бакъда, из дIадехар кхоачашдеш яц профтехобразоване управлени.

Доклада тIа а соцама проекта тIа а, аьлар къамаьл дечо, хьалхашка латта декхараш кхоачашдара гIулакхаш а наькъаш а белгалдаьхад. КПСС горкомо тIагIертта къахьегаргда уж кхоачашдара, боахам, культура хьалъеча, къахьегамхошта кхетам луча дола кхоачамбоацараш дIадахара кхы тIа а де дезараш дергда.

Гудермес станце локомотивни депо слесара **А. З. Мацуцина** дийцар шоай къахьегама коллективе Iоаьча интернациональни, атеистически кхетам балара опытах. Тханцига, аьлар цо, къахьегаш ба 20 къамий викалаш — эрсий, нохчий, гIумкий, украинцаш, хIирий, кхыбараш. Депо партийни организаце кхетама балха планировани ечеи из чакхбоаккхачеи хана шеко йоацаш из хIама теркалду. Керттера терко тIаухийт атеистически знанешта хьинаре пропаганда яра, къахьегамхой общественни вахара юкъеозара, динах тешараш цунца хийрабахара шерра пайда ийбу советски цIейх, обрядех, традицеех.

Интернациональнии патриотическии балха юкъамоттиг а хинна дIаэттай партийни организаце хьалхленца депо болхлоша шоай кулгаща хьаяь къахьегамеи тIемеи сийлен музей. Цу чу оаха чакхдоах кагирхой болхлой классе дIанийбар, комсомольски билеташ дIателар, политически беседаш яр. Музее болх беча цхьан шера цу чу вена хиннав ворхI эзар гаргга саг. Коллективе кхетама болх беча хана партийни, общественни организацеша шерра пайда ийбу музеях, общественни хьисапе вIашагIъехача атеизма, политически просвещене кабинетех, цIеча уголоках.

ДIахо ше къамаьл деш, цо белгалдаьккхар, атеистически кхетам лулга интернациональни, тIема-патриотически балхаца айхха дувзадена долга. Цу хьакъехьа оаха беча балха тIа гIалаташ хилар хьахьокх цхьабола кагий нах харцахьа леларо, националистически уйлаш йолаш хиларо. ХIанз районе дукха хIама ду эскаре гIулакх дара кагирхой кийчбелга тоадар духьа. Дуккхача хана наха дицлургдац Даим цIи йоагача митинг елга, призывника аллея хьелга, литературно-музыкальни композици, концерт, салоIа сайре чакхйоаккхилга программе а долаш, дукха ха йоацаш хинна призывника Ди. Цу тайпара цIей оаха эггара хьалха чакхдаьккхадар, бакъда, дIахорча хана призывникий хIара керда парти торжественно накъаянкхарца цхьана из массаза а деэдергдолаш да.

Тхо ала йиш йолаш дац хIанзлехьа ерригa проблемаш къоастаяьй, аьнна. Цхьайола партийнии комсомольскии органашцеи цу балха е йоагIа терко еш яц. Культура учрежденей таронех эсала пайда ийбу. Хетаргахьа, чакхдоахаргдолча гIулакхаша гIо дергда советски саг лакха духовни башхалонаш йоахкаш — догцIена къахьегамхо, патриот а интернационалист а волаш хьалхевайта, вай ленински парте XXVII съезда сийленца накъабахара духьа гудермесций къахьегамеи общественнии хьинар хила доагIача боараме кхоачашдайта.

Бахача наха интернациональни, атеистически тIема-патриотически кхетам балара дешаш тха района хьалашка диллача ший къаьстта лоархIам болаш да, аьлар КПСС Сунженски райкома хьалхарча секретара **Б. К. Чагаева**. Райкомо а, юххьанцарча партийни организацеша а царна кIезига теркам тIаахийтац. ХIаьта коммунистий, комсомольций, депутатий, боахама кулгалхой низаш вIашагIтоха тхона вIаштIехьдаьннача шеко йоаца толамаш даха карагI а даьнад.

Дукха ха яц цхьайолча юрташка, къаьстта Ассиновски станице, чоалхане дина хьалаш хинна, тIехдаьъа малараш мелар, малараш доахар, къахьегама дисциплина лоха яр. Цигарча гIулакхашта духтIа а яьнна, райкома бюрос обкома новкъосталца кхетамеи массово-политическии болх чIоагIбара хьадда гIулакхаш белгалдаьхар.

ХIанз ала йиш я дукхагIдолча боахамашка порядок тоаеннай, дисциплина чIоагIлуш йоагIа. Юкъара гIулакх котдаккхара дола наьха хьашташ хоалуш айденнад.

Райкомо а ерригача юххьанцарча организацеша а къаьстта йоахко ю кагирхошта интернациональни кхетам балара. ХIанз СССР Герзашцарча Низий мугIарашка дукха кагирхой ба. Цар даьшка-ноаношка командованегара, баркалаш яхаш, дукха кахьаташ ух, 8-на пачхьалкхен доккхий совгIаташ деннад.

Бакъда, йолаш я кхыча тайпара факташ а. Дина фанатикаша, беррига тайпарча йовсараша шоай общественна духьалара гIулакхаш кхы а хьаьрагIа чакхдоах. Доклада тIа тха адресагIа яь критика нийса я. Дина хьалаш ира латтилга ховрга тха районе хIанз 12 къайлагIара бусалбеи кхоъ керастеи дина секташ я, аьлча. ВIаштIехь а даьхе тайп-тайпара цIейш дина обрядеш дездеш йола моттигаш нийслуш я, цу тайпара дар хиннад Орджоникидзевски станице а.

Дешархошта кхетам балара проблемашта хетадаь дар г. Грозниерча Ленински района № 15 йолча школа-интерната директора **З. А. Омаровас** даь къамаьл.

— Школа-интернат, — аьлар цо, — ший тайпара чоалханеи башхалонаш йолеи учреждени я. Башхалонаш сенах латт аьлча, уж латт бераш дийнахьа а бус а цига хиларах, цунга хьежжа даим тха бIаргкIала хиларах. Цудухьа тха йоккха таронаш я царна воздействи яра: урока тIа хьехархо дозийта доладер, дIахо дIачIоагIду кхетам лучо.

Тханцига хьахинчай тIема-патриотически, интернациональни, атеистически кхетам балара белггала система: Советски Союза городашка ахар, Дагестана, Азербайджана, Керча, Севастопола школай-интернатий коллективащца доттагIал леладар, сочиненей, плакатий конкурсаш, смотраи иллейи хьажараш дар, хьинаре болх беш я тIема сийлен музей, «Атеист» клуб, КИД.

Тха балха тIа керттердар — саг духовность, идеалаш йолаш, поэта «адамлен бIаьсти» пох ма аллара, ший мехках доккхал деш хьалкхевар, хIана аьлча, социальни нийсхо йолаш я вай общество, хьаькъален леррагIеи я вай партеи пачхьалкхени машар беза арахьара политика.

Тхоай декхар оаха сенах лерхI аьлча, из лерхI ма хула кIезигагIа эшам хулийташ вай даьшеи даьдаьшеи Москвам юхерча аренашкара, Волга йистошкара, Нурска оконашкара хьаена нравственни маьхаленаш, йохаргйоаца идеалаш берашка дIакхачийтар.

Тханцига йолаш я атеистически болх беча белггала халонаш а. Тхо Iемад дуккхача наха лаьрхIа дика е цхьа бахьан массови мероприятеш кийчъе. ХIаьта тахан эшар да дешархой динах тешилга мел кIоарга да, ханаца ювзаенна белгалонаш теркал а еш, царца хIаранеца къаьст-къаьста болх бара методаш караерзаелга. Школана хьехархой кийчо дIахо эргаьхкха лакхъеча института оагIорахьара хьадда методически новкъостал эш. Школьни курсацара тайп-тайпара дешаш Iомадеча хана дешархой диалектико-материалистически мировоззрени хьаергйола хьадда рекомендацеш цар отта а яь, тхона хьалоре гIо дергдар урока таронех ма могга дикагIа пайда эца, хIара дийнахьа «Хьехарца кхета а ве» яха принцип кхоачашъе. Школана тахан тIалаттача декхараша дIадех классал арахьа беча кхетама балха специалисташ дика кийчбенна хилар. Из ишта дале а къона а кхыметтел кIезиг-дукха ха яьнна а бола хьехархой берашта духьалъэттача бохаш моттигаш каст-каста хул, тIера бац дагара дар дIа-юха оалаш царца къамаьлаш дара. Тхона хетачох, университето а пединституто а дукхагIа терко е йоагIа студенташ хьехара кийчбеш санна кхетам балара а кийчбар духьа.

Пленуме къамаьл даьча НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела **Х. Х. Бокова** чIоагIIа теркам тIаззар кулгалдеча кадраша идеологически балха юкъе хьинаре дакъалаца дезаш хилара. Эттара хьалха цар шоаш масал гойта деза дакха гIалат доацаш идейно цIени чIоагIIа доггийшаи хиларца. Цхьаккха тайпара ла йиш яц бюрократизм, чванство, алхха администрировани елга.

Ерригача звеньяй, боарамий кулгалхой хьахоржаши балха тIа дIа-юха нийсбеши эггара хьалхарча метте увттаде доагIа уж политически сакхетам болаши гIулакх тешшаме кхоачашдеши хилар. Профессиональни кийчо а, административни говзал а хиларах сага аьттув баргбац цунца цхьана из политически упахцIена ца хуле даим принципиально а парте из дIадехаш ма хиллара а гIулакхаш къестаде.

Халахете а, цхьайолча хана шоаех бенна тешам бакъбац кулгалхоша. Халкъа депутатий Советий цкъа санна дуккхаза пурам дала дийзад цу тайпара бараш балхара мукъабалийтара, хIаьта цкъаза уголовни бехктохкаме а озара. Депутатски состав, исполкомий, цар отделий министерствай, ведомствай, управленей, комитетий болхлой, хIаьта уж массехк эзар саг ва денаеча позицешка латта а беррига бахача наха, къаьстта къонабарашта, шоашкара дика масал гойта а дезаш ба.

Республика Лакхехьарча Совета Президиумои Министрий Советои районни партийни комитетаща цхьана кхы тIа а эффективни гIулакхаш чакхдоахаргда даим наха юкъе хилеи советски законаш лира кхоачашдеи декхарийла болча советски болхлошта кхетам балара. Депутатий денал, из В. И. Ленина дIадийха ма хиллара, «мехка викал ше волга кхетадеча бехктохкамга дIакхоачаде деза».

Лакхехьарча Совета Президиуми Министрий Советий йоах дIахо Х. Х. Бокова, хIанз а ледара айю правопораеча органий кхетам балара балха тIарча пайданеча гIулакхий коэффициент. Чурча гIулакхий, юстице министерствай, прокуратура, суда аппараташ декхарийла я негативни гIулакхаш ца хилийтара дукхагIа профилактика е.

Вай кагирхошта интернациональни кхетам баларах дувцача хана, аьлар къамаьл дечо, вай кхетаде деза советски наьха интернационализм из абстрактни а йоацаш хьадда маIан дола уйла хилар а цо хьадда гIулакхаш шийх доахкилга дIадехаш хилар а эггара хьалха дуккха къамаш даха вай Даьхе, беррига советски нах, къаьстта сийлахь-доккха эрсий халкъ боарам боацаши дегIареи дезилга а долаш. Дешаш керадагIац шийна болча аьттон духьа доацаш цо эIамигача халкъашта даь новкъостал бахьан дага ма латтара цунна баркал алара. Ма дарра аьлча, цунца союз хиларах, вай тахан кхаьчад социальни даькъе дегIаахара лакхаленашка.

Ший къамаьл йистедоалаш Х. Х. Бокова аьлар:

— КПСС ЦК указанешка, укх пленума соцамга хьежжа республика халкъа депутатий Советаша партийни организацей кулгалца тIагIертта гIулакхаш чакхдоахаргда шоай кхетам балара функцеех хьинарегIа пайда эцара, идейно-политически тIема-патриотически болх, къаьстта кагирхошта юкъе беш бар, чIоагIбара.

Трибуна тIа ва КПСС Надтеречни райкома хьалхара секретарь **Г. Г. Махаури**. Тха районни партийни организаце беча кхетама балха юкъе пайданегIа йола формаш лархIа йоагIа граждани сходаш, дийллача письмон деноиш. Сийлахь-боккхача Даймехка ветеранаша дакъа а лоацаш, чакхйоаха денала урокаш. Массазара гIулакх а хинна дIаэттад къонабарех ахархой белга. Советски Эскаре гIулакх де призывникаш накъабоахилга. Дуккхача коллективашка хьаьй интернациональни доттагIала клубаш. Шерра йоаржаьй нохчий меттала еча атеистически лекцей циклаш.

Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа Котало яьккха 40 шу дизарца дувзаденна кагирхошта тIема-патриотически кхетам балара болх шерагIа боаржабаьбар. Чакхдаьлар тIема сийлен кIираш, уж деш тIема ветераний, военкомата эпсарий къахьегамхоща, болх бечеи дешачеи кагирхоща. Брестски крепость лораьхчарца, Берлин йоаккхаш хиннараща вIашагIкхетараш хилар. Бакъда, парте райкома из беррига болх дIахо кхы а хьинарегIа боаржабе карагIдаьнадац.

Кагирхой хьинареча къахьегама юкъеозарца ювзаенна цIенхаштта проблемаш я тханцига, кхоачамболаш тахкац моттигашкара дина хьалаш. Цу даькъе тхона мах баь варгвоаца новкъостал дергдар, нагахьа санна исторе, социологе, филологе институто, атеизма ЦIено социологически тохкамий ларда тIа оттаь рекомендацеш кийчйоре.

ХIанз района къахьегамхой толамеи тIагIерттаи къовсам лоаттабеш ба КПСС XXVII съезда сийна тIаийца социалистически декхараш кхоачашдара. Укхаза гулбенна мел бараша оаха дош лу, КПСС обкома таханарча пленума соцам ларде а лувцаш, бахача наха идейно-политически, интернациональни, тIема-патриотически кхетам лулга кхы а лакхагIча боарам тIа а доаккхаш, партийни форум хьаеллача денга доагIаш дола къахьегама совгIаташ кийчдаь накъагIоргда, аьнна.

Кагирхошта тIема-патриотически, интернациональни, атеистически кхетам баларца ювзаенна мероприятеш чакхйоаха центраш а хинна дIаотта еза клубаш, библиотекаш, аьлар «Урожайный» совхоза баьцадаараш леладеча бригада кулгалхочо **С. Н. Хуркаевас**. Тха районера ерригa совхозаш чуйоагIа юрта боахама министерстваней «Чечингушплодоовощхоз» объединеней. Долче, цу ведомствай кулгалхой М. А. Арбиев, М. М. Чочаев, цар заместителаш каст-каста хул тха районе. Шоаш баьхнача планаш, декхараш довзаш хул, цхьадар мишта де доагIа хьех, цхьадолча шоаш раьза хилар хьахьокхаш корта лестабу, бакъда, сона дагаягIац уж ишттa оаха са мишта лоI хара духтIабала гIерташ хинна моттиг. Нагахьа санна из ха безам оттаре Iаяха безаме доаца хIамаш довзаргдар царна.

Лермонтов-Юртара клуб — из кирпишкех яь шийла кIоппиг я, цу чу аьхки садикъа я, хIаьта Iай валенкаш тIаювхаш ца хилча мультфильмага хьежа валлалца са ца тохалуш шийла хул. ХIаьта Валерик, Къаьна Ачхой яхача юрташка вIалла яц клубаш. Кхетадеш да, цу тайпара хьалаш долча лерттIа кхетам балара болх бе хала долга.

Закан-Юрта шийна кхыметтел дешархой а юкъезза йола мурдий тоаба вIашагIъелла хилара бахьанех цаI из а хинна хила дезаш да-кх. Цу хIамо тхога чIоагIIа уйла яйтай. Массанахьа сходаш, партийни, комсомольски собранеш чакхъяьхар. Бакъда, тахан а тIехьа тха са туйтац цу хIамо.

Дина хьалхале лелаераша вай вахара, берашта кхетам балара Iоткъам бе, кхалсага сий IотIоIаде гIерташ йола моттигаш кIезига хилац. Бакъда, из чакхдаргдац, хIаьта цох лаьца денале шоай бакъахьарча гIулакхаща, шоай дерригача вахара хьисапаца бIубенна дIакхайкадаьд са йинжарашалоаман кхалнаха духхьашха хиннача Iилмай доктора Оздоева Фирузас, халкъа поэтессас Ахматова Раисас, КПСС XXVI съезда делегата Умалатова Сажес, дуккхача кхыча вай республика башха-дикача кхалнаха.

Къамаьл деш ва облсовпрофа председатель **Г. Г. Олейников**. Профсоюзий областной совет, йоах цо, къахьегама кагирхошта беш бола болх ший хьадда ларда тIа оттабе гIерт, профсоюзни организацеш цар хьашташи дIадехараши довзаш, уж балха къайленашта духтIабовлийтара гIо деш хулга Iалашду. Бокха кхетам балара лоархIам бола хIама да республика къонача болхлоша съезда хьалхара яьржача социалистически яхье КПСС XXVII съезда цIерагIа бригада е цех, яха цIи

(Йистедоалар 4-ча оагIо тIа).

ПАТРИОТАШ, ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТАШ ХЬАЛКХЕБЕ

(Юкъедоалар. Долалур 2-чеи 3-чеи оагIош тIа).

лелаяра бокъо яккхар духьа лоаттабеча къахьегама къовсаме дакъа лоацаш хилар. Профсоюзаща беча балхацара лоархIамегIа бола лостам ба къахьегамхой салаIара идейно-нравственни чулоацам ма могга эргабоаккхаш тоабелга, царга шоай мукъача ханах пайда эцийтара йола прогрессивни формаш дегIакхувлилга.

Облсовпрофо клубни учрежденей кулгалхошкара дIадех комсомолаца, кхыча общественни организацешца лоаттаду бувзамаш кхы тIа чIоагIделга, школашта, профессионально - технически училищашта мах боацаш клубаш, стадионаш лулга, царца цхьана дукхагIа мероприятеш чакхйоахилга. Белгалдаккха доагIа, кхетам балара шоай йоккхий таронаш яле а профсоюзни организацеша царех бизза пайда эцарах лаьца дувца хIанз а гаьна долга.

Кхетам балара гIулакхна Iалаьмате доккха зе ду тIехдаьха малараш меларо. Малараш мелилга дехкара парте лаьцача наькъа юстара йисанзар цхьаь цаI къахьегама коллектив. ХIаьта из чакхбаккхара тIаберзабаь къовсам массанахьа тIа-тIа чIоагIлуш боагIа. Дукха масалаш доаладе йиш я из проблема корта болаш чакхйоаккхаш, вай республика къахьегамхоша чIоагIа хьинар гойташ хилар хьахьокхара. Уж дешаш коллективашка каст-кастагIа а хьаьдагIа а дувца баьннаб алкогола тIера барашца къаьсткъаьста беш бола болх чIоагIбаьб. Алкогола духьалара пропаганда еча хьинаре дакъа лаца йолаеннай клубаш, библиотекаш, профсоюзни киноустановкай сеть, профсоюзий спортивни обществаш. Малар менна гучабаьннарашна ахчанца гIод токхийт, больнични листкех ахча ца луш бут, квартира хьаэцара аргIа тIехьайоакх.

15 октябре корта бохабу малар юкъера дIадаккхара тIехьа къовсам лоаттабеча ший лоIамерча общества Нохч-ГIалгIай учредительни конференци хургья. 15 ноябрь тIаотталехьа цу тайпара конференцеш чакхъяргья городашкеи районашкеи.

Оаха дехар ду КПСС райкомашка, райисполкомашка из общество моттигашка хьаеш, цо ший болх боаржабеш гIо а новкъостал а делга. Цу дерригне, шеко яц, тIехдаьккха корта бохабу маларашш меларан алкоголизманеи никъ бехка, хIара къахьегама коллективе, хIара дезале нах малараштa тIакхуврг боаца хьалаш хьадара гIо дергда, вай мехка хьалхашка латта социально-экономически, духовни декхараш кхоачашдеча доагIа дакъа юкъехьоргда.

Пленуме къамаьл дир Къулбаседа-Кавказски тIема округа военни совета члена а политически управлене начальника а **В. А. Кораблева.** Партийни организацеша бахача наха, къаьстта къонабараштa, тIема-патриотически кхетам балара ю йоахко из къахьегамхошта коммунистически кхетам луш беча берригача балхах хьахоададе йиш йоаца дакъа да. Цо аьттув бола хьалаш хьаду Герзашцарча Низашка гIулакх дIадахьара кагирхой еррига комплексагIа кийчбеш вай цхьана бу болх эргабаьккха тоабар духьа.

Республика, городий, районий кулгалду болхлой тIатIа дукхагIа призывникашца вIашагIкхеташ, царна моттигерча Советий депутаташ, тIема а къахьегама а ветеранаш, кхыбола активисташ тIачIоагIбеш хиларо, шеко яц, ший дика влияни ергья кагирхошта кхетам луш, шоай социалистически Даймохк лорабара уж кийчбеш беча балха. Цунца цхьана, докладчико районни военни комиссариатий, цу даькъе республикански йолчун а, балха хьакъехьа докладчика сагото яйташ аьннар биззача бехктокхамцеи самокритичнои хьаллоац аз. Декхар сенах латт аьлча, из латт долаш дола кхоачамбоацараш дIадахарах, хьаьдан дикагIа вIаштIехьбаьннеи болх барах.

ТIема-патриотически кхетам балара йола комплексни планаш биззача боараме кхоачашъелга Iалашдинза даргдац. Тхоай декхар лерхI оаха «Ленинское знамя» яхача тхоай окружной газето республикански газеташца бувзам а лоаттабеш, кагирхошта патриотически кхетам балара даькъе бу болх тоабарах.

Бахача наха идейно-политически, интернациональни, тIема-патриотически кхетам балара дешаш, аьлар Назрановски райисполкома председатела **М. А. Зурабова,** даим дувцаш да Советий сессешка, исполкома заседанешка, массазарча комиссешка, гражданий сходашка.

Халкъа депутатий Советаша гIулакхаш чакхдоах дуккхача къамий викалех латта къахьегама коллективаш хьаяра, цар лоархIам лакхбара. Цу тайпара я тахан барттайна дезал санна къахьегаш, шийтта къамий викалаш бола Г. Ахриева цIерагIара «Электроинструмент» завод, трикотажни фабрика, ПМК-432, кхыяраш.

Интернациональни кхетам балар духьа хьалхашка латтача декхара тIаберзабаь болх белга къаьгга хьахьокх Назрановски Пригородни (КъХIАССР) районий къахьегамхоша дIа-юха лоаттадеча гIулакхаша. Шинна а района промышленни юртбоахамеи предприятей коллективашта, школашта, училищашта, юрта Советашта юкъе вежарий хьисапера гIулакхаш тосса а деннад, чIоагI а лу.

ТIема - патриотически балха бокъонца йола центр я районе Назранера тIемеи къахьегамеи сийлен музей. Укхаза хул Сийлахь - боккхача Даймехка тIема доакъошхошца вIашагIкхетараш, школашеи училищашеи ю укхаза «Къонахчала урокаш». Итташ болча къонача наьсархошта духхьала тIеххьарча шерашка тийннад Советски Эскара мугIарашка хьокхаме гIулакх дарагIа деза правительственни совгIаташ. Уж ба Итазов Iийса, Аушев Саламхан, Мержоев Тимур, Имагожев Рашит. Царна еннай ЦIе Седкъа яха орденаш. Цар масалах, интернациональни декхар кхоачашдеча белгалбаьннача вежарий АушевгIар а масалах кхетам лу оаха кхувш йоагIача тIехьенна.

Дина тоабай хьакъехьара дош къоастадеш да тхо районе. Дуккхача нах бахача моттигашка соцадаьд мурдий, моллай, тхьамадай обществана духьалара гIулакхаш, дикка кIезигденнад «дикача наьха» кашамашка зерате ухилга.

Цунца цхьана, кертагIдаькхар М. А. Зурабова, цхьайолча халкъа депутатий Советаша наг-нагахьа мара дувцац атеистически, интернациональни, тIема - патриотически кхетам балара дешаш. ХIара денна, тIагIертта бац тIайеш йола решенеш кхоачашъяра тIаберзабаь бола организаторски болх.

Мела ба предприятей, школай, кхыча организацей коллективай тIема доакъошка гIулакх деш болча тIемахошцара - юртахошцара, тIема доакъошцара бувзам.

Дош лу ВЛКСМ обкома шоллагIча секретара **Г. В. Чумаковна.**

Кагирхошта интернациональнии турпала - патриотическии кхетам баларца дувзаденна дешаш, аьлар цо, дийцад ВЛКСМ обкома пленуме 1985 шера июнь бетта. Комсомола комитеташа нийса кхетабу дувцаш долча дешай лоархIам. Цхьабакъда, дош кхетадаран юхахулаш холуш дола хIамаш а долаш практически гIулакхаш дараи юкъера юкъ йоккха я.

Гурахьа эскаре еш йолча призыва леламо хьагойт, хIанз а ерригача райкомаша из болх хаьдда беш цахилар, цкъаза цар моттигашка цу гIулакха е йоагIаш йола елилни еш цахилар. Кагийча наьха дикка дакъа, хьалха а санна, болх беш дац, комсомольски организацей теркам тIалатташ дац. Из да комсомольски комитеташа хано дIадехарашка хьежжа болх эргабаьккха цахилара. призывникашца болх бара хиланза даргдоаца материально-технически хьалаш хьадара кхоачамболлаш оарцагIйоалаш цахилара дола тешал.

Берригача кхетам балара балха юкъамоттиг хила еза къахьегама коллектив. ДIадехаш дола из хIама теркал а деш, ший керттерча декхарех цаI лерхI ВЛКСМ обкомо кагирхошта кхетам луча советски халкъа революционни, тIема, къахьегама традицеех шерра пайда ийбар. Кагирхоша мехка турпала истори хоадам боллаш кхетадаь хиларах дола къаьгга масал да «Автоспецоборудоване» завода № 3 йолча цеха токарий комсомольско - кагирхой коллектив. Советски Союза Турпал Магомед - Мерзоев Хавадж шоашта юкъе а лоархIаш, хадданза тIеххоачашъю цу коллективо планови заданеш.

Кагирхошта турпала - патриотическы кхетам балар дегIадоаладаран эргадоахаш тоадарая бола шерра никъ ба, революционни, тIема, къахьегама сий долча гIулакхашца ювзаенна йолча моттигашка а ухаш, кагирхоша еш йола Ерригсоюзни поход. Амма комсомола дуккхача комитетaшта хIанз а похода юкъе дакъалацар хул моллагIа цкъа деш дола гIулакх дича, лехара балхаш чакхдахац, тIема сийлен уголоки музейи хьа а еш, пионераша ветеранашта, тIем тIа байнарий дезалашта шефство лоаттаелга вIаштIехьа а доаккхаш. Цунца дувзаденна белгалдаккха деза Ерригсоюзни похода республикански штабо ший болх баккха боагIача бесса вIаштIехьбаьккха цахилар.

Дош лу «Грозненски рабочий» яхача газета редактора **Д. К. Безуглена.**

— Редакце, — йоах цо, — ший балха юкъе керттера лерхI интернациональни, патриотически, атеистически кхетам балара дешаш. ХIара номер тIа арайоах Ленина парте хьалхале а лелаеш болча вай лоаман крае дахача берригача халкъий викалаша цхьан строе а болаш Советски Iаьдал даккхара къовсам мишта лоаттабир, уж фашистски гIаьрахошта духьала мишта лаьттар, парте съездий решенеш кхоачашъяра цар къа мишта хьийгад а хьег а дувцаш йола материалаш.

ХIаьта а вIалла кхоачамболаш а дац дешдар. Доклада тIа белгал ма даххара, интернациональнии атеистическии кхетам балара проблемаша дIадех партийни, советски, ерригача кхыча организацеша, цу даькъе массови информаце средстваша а. цу дешашта чIоаггIа теркам тIалоаттабар, вахаре хулаш йола процессаши явленеши кIоаргга йовзар, е еззача тайпара царна влияни яр. ХIаьта вахаре цкъаза хулашдараш, из новкъадале а, вIалла тара а хилац вай лерхIараштa. Дукха ха йоаццаш «Грозненский рабочий» газето араьккхар «Эхь дайна хилча» яха статья. Фу дар цу тIа дийцар? Из дар дуккхача юртий къоал дарагIа, саг верагIа, наха низаш дарагIа судо суд яь лаьца а ваьлла цIавена саг, цхьа дика гIулакх даь саг санна, везвий тIаэцаш Iаьдал хилар. Цунна совгIаташ тел, ахча гулду, цхьан юкъа хIама дагадалла ца дезаш ваха таро вIаштIехьйоакх. Хаттар отт: фу деш хул цига коммунисташ, комсомольцаш, депутаташ? Царна га а гуш ма леладой уж дерригa гIулакхаш.

Тха геттара кIезига ба вар а денна долча дIаяхача замах юхедисараштa. тIехьайисача обычешта. шарнIата, кераста дина, кхыдолча догмашта духьала яздеш бола авторащ. Бакъахьа хургдецарий-теш, 10—12 шу хьалха из деш хиннача тайпара. республика партийни актива викалашта тIадехкаш хилча атеистически, интернациональни, патриотически кхетам балара дешай хьакъехьа выступленеш елга. Из шоашта гунахьа доацаш санна Iе йиш яц.

Республика, «Грозненский рабочий» газета журналисташа кхетаду пленуме ювца оттаяь проблема чIоаггIа лоархIаме хилар, царна гу шоай балхацара кхоачамбоацараш, уж дIадахара наькъаш. ХIанз а кIезига язду интернациональни, тIема - патриотически, атеистически кхетам балара партийни комитеташа, халкъа депутатий Советаша беча балхах. КIезига ю критика из болх ца бераштa, е во бераштa. Общественноста дIайовзийтац республике йолаш йола дукхха мегаргйоаца явленеши факташи. Со тийша ва, таханарча пленума решенеех тхоашта къахьегамхошта коммунистически кхетам балара беш бола берригa болх тоабара йола керда творчески импульс лургхиларах.

Къамаьл ду «Знание» яхача общества республикански организаце правлене председатела, ЧИГУ профессора, исторически Iилмай доктора **В. Б. Виноградова.**

Гражданственноста, советски патриотизма, интернационализма кхетам балара лоархIаме инструмент хила а хиннай, хIанз йолаш а я, йоах цо, историца кхетам балар. ДIаяхача ханарча явленеех кхоачам боацаш е харцахьа дувцаро хьаю, воспроизводить ду идейно зене дола националистически, шовинистически,дина, кхыдола «теореш» хьалкхоабаш йола дукха «исторически мифаш». Уж сов чIоагIа, а дилларча боарамерча сознанех тувсалуш а хиларо исторех яздеш методологически нийсъяьча позицеш тIара боах цхьабола Iилманхой, гIалатера е шоай ха яьккха яьнна а тIехьайиса а йола трактовкаш юкъера дIаяхара нозкъарло ю. Из дерригa катехе дIалоац доазол дехьарча «советологаша», цунах советски Iилма а кхыметтел еррига общественно-политически система а кризис я ала гIерт.

«Халкъа турпалех» шайха Мансура, имам Шамала, «шайхий» Ташу-Хьажий, Кунта - Хьажий, Узун - Хьажий, кхыбарий тайпара болча хина боацаше халкъа «йоакхо» еш хиннаб яхаш бувцарех йола мифаш чIоаггIа цар сийдаккха гIерташ хьалха а санна ювсаш ба цхьабараш. Из ду исторически перспектива деформаци яра, деррига исламаца ца доагIаш мелдар, къоастадаь аьлча, хьалха латтача дуккха халкъаш чудоагIача, Кавказа дерригача халкъий, цу даькъе нохчийи гIалгIайи а, дикагIа бола къонгаш юкъебоагIача российски оагIорахьара мелдар тIа ца эцара.

Исторех бокъонца вахара хьехамча хилийтара де дезар да цунна чу машар чIоагIбари прогресси бахьан, наха дикаина лаьрхIа даь хIамаш лора а деш гучадахари уж наха дIадовзийтари; тIагIертта дIадаккха деза наьха теркам, доазув а оттадаь, обывателa болча тоама, алхха дош доапача доккхалашта мара эшаш доацараштa тIаберзабе гIертар. Цунца цхьана ца хьоахаеш йита йиш яц чоалхане, вIашдухьаленаш йолаш йола явленеш, гуччахьа тхьовра дениз хьадоагIача тIара вала цалар, вай халкъа воча оагIора дувцаш я яхаш цхьайолча событеех яздe цалар.

Историе чу харцле йиш яц, хиннача хIамаех долчча бесса дувца а ца дувцаш. Духхьала бокъонца йола исторически опыт я прогресса новкъа коммунизма лакхаленашка вай долхаш хилара истина довзара критери.

— Тха коллективе къахьегаш ба, — йоах ГрозНИИ директора **С. Н. Хаджиева,** — 21 къамах бола, тайп - тайпара специальносташ йола балхахой. Iилман балхахой, инженераш, техникаш, лаборанташ, операторащ, гIишлонхой, машинаш ераш, лехкараш, кхыбараш. Къамаш тайп - тайпара хиларо дIадех балхахошта интернациональни, атеистически, тIема - патриотически кхетам балара балха методаш а иштта тайптайпара хулга. Шеко йолаш дац, ший Даьхен бокъонца вола патриот интернационалист ца хила йиш йоацаш хилар, иштта шеко йоацаш да, тунеядец, дер дайнар, шабашник, фуннагIдаь а хIамилг яккха гIерташ вар шийна бола пайдеи эгоизми мара цхьаккха а кхы принцип йоацаш хилар.

ГIулакх ишта кхетадеш хиларагIа, хьалхарча моттигеэттай тха коллективе пропаганда наха гуш, информативно, нах тешабеш, социальни нийсхо йолаш хилийтара, кагирхошца беча балха керда формаш лехара проблемаш.

Вай пропаганда наха гуш хилара проблема ювзаенна я из наступательни хиларца, къахьегамхой хьинар айдалара боарамца. Из проблема къоастаю оаха шин аспектах. Цкъа-дале, институте деш мел дола хIама — къаьсткъаьстача звеньлшта реорганизаци яр, тематика хувцар, общественни организацей еррига решенеш, социальни беркат декъар, саг балха тIа лакхверий резервана юкъевахьар, дIахо дегIаахара планаш увттаяр — наха гучча ду оаха.

Деш мел дар наха гучча дара шоллагIа аспект я. наха шоашта бакъахьа хетараш хийцца дувцара эша хьалаш хьадар, царца хадаргйоаца з юкъарчал доаца а контакт лоаттаяр. Тха вIаштIехьдаьннад партийни собранеш, партийно - боахама активаш кийчъеш, цига выступленеш хьан ергья, къамаьлаш дерг-долча наха дувцараш еррига проблемаш чулоацаш хургдий-теш яхача деша уйла е ца езаш дола хьал оттаде. Къамаьлаш дераш дукха хул, хIаьта дукхагIча даькъе института чIоаггIа лоархIамеча дешаех а хул цар дувцараш. Кагирхошца беча балха кердача методех йола проблема хетаргахьа, ерригача коллективашка а я. Тхона хIанз укх сахьате мегадац из цIенхаштта къоастаяра де дезараш белгалде, цхьан хIамах тхо тийша дале а: кагирхошта тIадехка деза доккхий, цар шоаш де дезаш дола гIулакхаш.

Республика чурча гIулакхий министра **Ю. Ю. Миценкос,** цу деша чIоаггIа сагота а волаш, дийцар антиалкогольни закон гелхадераштa юкъе дукха хIама ца эшшаш ахаш кагирхой хиларах.

Кагирхоша зуламаш дара бахьанаш латт дуккхача даькъе дезало, школа, бахача моттигашка царна кхетам телара гIулакхa юкъе кхоачамбоацараш хиларах. хIаьта иштта из гIулакх де дезаш йолча тайп - тайпарча ведомствaша, пачхьалкхен учрежденеша, общественни организацеша из болх вIаштIехьбоаккхача дерригa нийса цалеладарах, цхьана деча профилактически гIулакхашта кхоачамболлаш координаци цаярах.

Малараш меларца лоаттабу къовсам чIоагIбара гIулакхаш дешше, практически кIезиглац антиалкогольни законодательство телхадеш а вытрезвителе кхувлаш а бараштa юкъера юкъерча звено кулгалхой. ЦIенъяь дIаьлха яц болх беча моттигашка малараш мелара факташ, из Iаткъ цу кулгалхошта карарча наха, эгтара хьалха кагирхошта.

Кхы кIезигагIа зене дац школашкара, ПТУ, коллективашкара кагий нах дIабувлар. Укх шера февраль бетта ПТУ-4 кулгалхоша, профтехобразоване управленега а кхензабарий гIулакхашта йолча комиссега а хоаттам а боацаш, училищера дIабаьхаб «аьрдагIа» бола кхувш боагIараш Хукиеви Абдурахманови. Массехк ди даьлча, малар а менна улицаш тIа лелаш хиннача цар зулам даьд. Из фуд аьлча, из да кхувш боагIарий кхела сагота цахилар хинна ца Iеш, дисциплина телхаераш сихагIа дIа а баьха шоай балха хьокхамашта хоздеш басар хьакха гIертар.

Ший къамаьл чакхдоаллаш Ю. Ю. Миценкос аьлар:

— Тхоай декхар лерхI оаха эгтара хьалха кхыча бокъонаш лораеча органашца цхьана бахаш малараш меларца, хулиганстваца, потреблени къахьегарга хьежжа хила езарех йола социалистически принцип ца лархIарца ювзаеннача бокъонаш телхаераштa духьала лоаттабу къовсам чIоагIбар, профилактика эргаьаккха тоаяр, бокъонаш телхаяр наказани ца еш дусаргдоаца хьал Iалашдар.

* * *

Дийцача дешах шерра соцам тIанийцаб.

МИШТА КХОАЧАШДУ ДЕКХАРАШ?

НийсагIдар лохаш

Ассински консервни завода коллективо тIанийцача социалистически декхарий цхьан пункта тIа яздаь да къахьегама овсарле планал совгIа 1 процент лакхъелгеи продукци хьаеш дIадодар 0.5 процент лохделгеи. Цох заводчанаш дика лоархIа а бу.

Цунца цхьана завода коллектива встречни план а я тIанийца. Цунах цхьайтталагIча пятилетка тIеххьарча шера планал совгIа 100 эзар условни банка консерваш арахеца декхарийла я из.

Мишта кхоачашду ше тIанийца декхараш консервщикаша?

— БIарчча хьанийцача гIулакхаш во лелац тха, — йоах завода партийни бюро секретара Р. Зубовас. — 1985 шера хьалхарча ах шера баьча балха итогех оаха Сунженски районе хьалхара моттиг яьккхай, из бахьан долаш КПСС райкомеи райисполкомеи карара кара тела ЦIе байракх елар тхона, кабачкай Iов хьаелгеи нарсашта консервированни яреи план хIанзле кхоачашъяьй, хIаьта баьццара горошек арахецара план — 121,2 процент. ХIанз тха коллектив комсаш, помидораш, сом чакхбоахаш я.

Заводе эггара йоккхагIа йолчарех я консервни цех. Сезонах укхаза болх беш хул 370 саг. Цеха керте латт къахьегам лерттIа вIаштIехьбаккха ховш вола специалист А. Евлоев. Цехе сезон дIайолалу баьццара горошек чакхъяха йолаярца. Цул тIехьагIа — нарсаш, помидораш. Цехе кIезига бац производстве хьалхалаттараш, шоай хьиналча къахьегамца уллув болх беча новкъосташа масал лаьцаш. Цар дика кхетаду завода коллектива хьалхашка латта декхараш. Иштачарех лархIа йоагIа О. Зайцева керте латта бригада. Баьццара горошек чакхъяккхара план 130 процент кхоачашъяьй цо. Ольга Кирилловнас заводе болх бу ткъо шу совгIа ха я. Цу юкъа цо йизза балха говзал караерзае гIо даь мехкарий кIезига бац. Царех ба Васильченко Наташа, Рузавина Антонина, Ахмаева Тамара Хасбулатова Зуган. «Къахьегама ветеран» яха медаль, дукха сийлен грамоташ, маьхера совгIаташ тийннад Зайцевайна цун хьаьнала къахьегам белгалбоаккхаш.

Консервни цехе иштта дика къахьегамхо лоархIаш я бригадир-контролер З. Алентьева. Кхачан профтехучилища яьккха ера из укхаза массехк шу хьалха болх бе. Зина Андреевна Сунженски районни Совета халкъа депутат, хьехамча я.

Консервни цехера еррига бригадаш шоайла социалистически яхье яьнна къахьегаш я. Цар керттера девиз я «КПСС XXVII съезда — хьинареча къахьегама 27 декада!». Яхьа итогаш хIара декадах ю. ДикагIа йолча сменана дIалу завода карара кара тела ЦIе байракх, хIаьта котъяьннача бригадана — цIе вымпел.

Томатни цехе дикагIа лоархIачарех я З. Леснова керте латта смена. Иштта дика толамаш доах цехе Г. Алиев, А. Ибрагимова керте латтача сменаша.

Технически оборудоване тешшаме болх беза болхагIа даькъе тийша да цунна хан-ханнахьа профилактически ремонт елгаш. ХIаьта цу слесарь-наладчик В. Карапетян Вачеган Арутюнович а ва производства ветеран. Цун сурт хьалтеха доал завода Сийлен улга тIа.

Чурча таронех биззагIа пайда эцара а дукха теркам тIабохийт заводе. Къаьстта цу гIулакха дукхагIа уйла е баьлар заводчанаш дукха ха йоаццаш стахановски болама ветеранашца, производстве хьалхалаттарашцеи новаторашцеи КПСС ЦК хиннача вIашагIкхетаре даьча къамаьлага ладийгIачул тIехьагIа.

Организацнонно - технически мероприятеш балха юкъейоалаяр бахьан долаш укх шера заводе кхыча балха тIа хьожабе йиш йолаш мукъавалийтав 11 саг. Цу гIулакхах баьнна пайда хIара шера 6 эзар сом ба.

Иштта укх шера дIахо а организационно - технически тайп-тайпара гIулакхаш юкъедоаладе лаьрхIа дукха балхаш ду фруктовии томатнии цехашка. ХIанзле банкаш юла керда машинаш болх бе йолаялийтай. Из бахьан долаш хьалха хиннарел кхоза болхлой кIезигбе таро хиннай цу участке. Консервни цехе кабачкови Iов арахепа декхы цхьакха вакуумни лини хьайиллай. Шиъ металлически склад хьалъяьй укх шера заводо. Уж лаьрхIа я кийча продукци лоаттаяра. Иштта кердайоаккхаш латт канализационни система а.

ХIара бетта планаш дикка тIеххоачашъеш хьайоагIа завод. Иштта, дIабахача нийс бетта план 104,1 процент кхоачашъяьй цо.

Завода коллективо лаьрхIа хан хьалхе болх беш декхар кхоачабу. Цох дика совгIат хургда КПСС XXVII съезда.

В. ВОЛЖСКИЙ.

БархI шу мара дац Грозне хи тIарча яхьий берийкхувшбоагIарий спортивни школа хьайийлла. Укх деношка Черноречьерча Iам тIа спортах йола СССР чемпионат хиннай. Вай мехкахо Б. Осипов 10 миль йолча дистанцех шоллагIа хилар.

Кхаь дийнахьа хьийжар спорт езараш лодкаш хахкара яхьашка. Дуккхаза дунеи, Европа, СССР чемпионаш бар укхаза говзал гойташ.

СУРТАШ ТIА: СССР спорта мастер Б. Осипов; хи тIара яхьаш.

А. КИЧИКОВА сурт.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

17 ОКТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — Смоленска профсоюзий халкъа инструментий оркестра концерт.
9.10 — «Дийнача хIамай дунен тIа».
10.10 — Документальни фильмаш.
10.50 — Музыкеи поэзии.
11.20 — «Кердадараш».
14.30 — «Кердадараш».
14.50 — «Вай директор» яхача документальни телефильма премьера.
15.40 — Калмыцки АССР «Тюльпан» яхача иллеи халхареи Паччахьалкхен ансамбла концерт.
16.15 — «Кердадараш».
16.20 — Изобразительни искусство. XX-гIа бIаьшу долалучара эрсий искусство. Е. Честняков.
17.15 — И. В. Курчатова цIерагIча атомни энерге института плазма физика отделене директорца, СССР Ленински а Паччахьалкхен а премей лауреатаца Б. Б. Кадомцевца школьникаш вIашагIкхетар.
18.00 — Миллионий ленински университет. «Ши дуне — ши политика».
18.30 — «Сакъердаме нотташ».
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.
19.05 — «Дунеи кагирхойи».
19.45 — «ЦIера наькъаш» яха кинороман (дIахододар). «Къовсам лоаттабу Туркестан» яха художественни телефильм. 2-гIа дакъа.
21.00 — «Ха».
21.35 — Документальни экран.
22.35 — «Тахан дунен тIа».
22.50 — Шахматех йола дунен чемпионат. Информационни выпуск.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Аьрзе кIоригаш» яхача документальни фильма премьера.
8.35, 9.40 — М. Ю. Лермонтов. «Мцыри». 7-гIа класс.
9.10, 12.40 — Испански мотт.
10.15 — «Владивосток». Iилма - довзийтара фильм.
10.35, 11.40 — И. С. Тургенев. «Бераши дайи». 9-гIа класс.
11.05 — «Природоведене» передача почта.
12.10 — Географи. 6-гIа класс.
13.10 — «Йиц ма е... Луговая станци». Субтитраш дола художественни фильм.
14.30 — В. Овечкин. Произведеней оагIонаш тIа гIолла.
15.15 — «Кердадараш».
17.15 — «Шоана, дай-ноаной» (гIалгIай меттала).
17.45 — «Хозал — вай вахаре».
18.05 — «ТIом дагабоагIаш хила». Документальни фильм.
18.25 — «Нохч - ГIалгIайчен ди».
18.45 — «Телехьежачо хетт, критика ю. хьехараш ду...».
19.15 — «Взгляд сквозь годы». Телефильм.
19.35 — «Объективо бехк бу».
19.50 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!»
20.00 — «Са паччахьалкхен салте».
20.30 — Ритмически гимнастика.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Хьоца а хьо йоацаш а». Художественни фильм.
22.55 — «Кердадараш».

18 ОКТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.35 — Iилма - довзийтара фильмаш.
9.10 — «ЦIера наькъаш» яха кинороман (дIахододар). «Къовсам лоаттабу Туркестан» яха художественни телефильм. 2-гIа дакъа.
10.25 — И. В. Курчатова цIерагIча атомни энерге института плазма физика отделене директорца, СССР Ленински а Паччахьалкхен а премей лауреатаца Б. Б. Кадомцевца школьникаш вIашагIкхетар.
11.10 — Казахски ССР халкъа артистка А. Днишевас дIаоала М. Блантера иллеш.
11.50 — «Кердадараш».
14.30 — «Кердадараш».
14.50 — «Хьоме кIоригаш» яхача документальни телефильма премьера.
15.20 — г. Тула профсоюзий халкъа хора концерт.
15.40 — «Эрсий метта къамаьл».
16.10 — «Кердадараш».
16.15 — Подмосковни юрта тахании кхоании».
16.45 — Фаьлг болча хьоашалгIа. «Седкъашкара кIаьнк». Художественни телефильм.
18.15 — «Саги закони».
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Шахматех йола дунен чемпионат.
19.05 — «Содружество». Тележурнал.
19.35 — «Кердадараш».
19.40 — «ЦIера наькъаш» яха кинороман (дIахододар). «Са республика» яхача художественни телефильма премьера. 1-гIа дакъа.
21.00 — «Ха».
21.35 — Москва хиннача XII-ча Дерригдунен кагирхойи студентийи фестивалера советски делегаце доакъошхой концерт. 2-ча августе хьахьекхар юханердаданнхар.
23.35 — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Директора Кодака ахка». Документальни телефильм.
8.40 — Изобразительни искусство. XIX-ча бIаьшерара эрсий искусство. А. Г. Венецианов.
9.20 — «Кантемировцаш». Iилма - довзийтара фильм.
9.35, 13.00 — Английски мотт. Хьеха 1-гIа шу.
10.05 — «Природоведене» передачай почта».
10.35, 11.35 — А. С. Пушкин. «Хама ховча Олегах дола илли». 5-гIа класс.
11.05 — «Iилмеи вахари».
12.05 — «Уральски фаьлгахо». П. П. Бажова вахарахи кхолламахи.
13.30 — «Дегаца котдаргхиларах тешаш». Советски йоазонхоша — Сийлахь - боккхача Даймехкан тIемах.
14.30 — «Кердадараш».
15.05 — «Кердадараш».
15.55 — «Уллевиг дина» (нохчий меттала).
16.55 — Телеочерк (нохчий меттала).
17.05 — «Памятник». Видеофильм.
17.15 — Технически прогресс — вахаро дIадехар. Грозненски вагонни депо.
17.40 — Фильм-реклама.
17.45 — «Телезу» (нохчий меттала).
18.00 — Киножурнал.
18.10 — «Нохч - ГIалгIайчен ди».
18.30 — Хоккеях йола СССР чемпионат «Сокол» — «Динамо». Перерыв йолча хана (18.55) — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!»
20.45 — «Дирижабль юхаяр». Документальни телефильм.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Маринза лаьрхIа хоамат». Художественни фильм.
22.50 — «Кердадараш».

РАДИО

17 ОКТЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» яхача республикански газетий обзор.
8.23 — «Сердало» яхача республикански газета обзор.
8.30 — Передачай программа (эрсий, гIалгIай меттала).
8.35 — Реклама (эрсий меттала).
8.40 — «Общественни порядок лораеш» (эрсий меттала).
9.15 — «Талантий дунха бесаш» яхача циклцара передача (нохчий меттала).
11.15 — Парторганизацешкара отчеташи хоржамаши (эрсий меттала).
11.30 — «Сарысуйский» совхоза механизатора Хамзатханова вахар (эрсий меттала).
11.45 — «Микрофона Грозне гIолла» (эрсий меттала).
17.15 — Передачай программа (эрсий меттала).
17.16 — «Патриот» (нохчий меттала).
17.31 — Юрта боахама хьалхалаттараш, шоана дола концерт (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — «Юртара вахар» (гIалгIай меттала).
18.40 — «Халкъа тIахьожам дIахьош ба» (нохчий меттала).

18 ОКТЯБРЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хаоттам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий» яхача республикански газета обзор.
8.23 — «Ленинан некъ» яхача республикански газета обзор.
8.30 — Передачай программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачай программа (нохчий меттала).
8.35 — Йоазонхочун творчески никъ. Мусаева 70 шу дизарга (нохчий меттала).
8.55 — Реклама (эрсий меттала).
11.15 — «Iилма — производствана» (эрсий меттала).
11.30 — «Наха машар эш». Микрофона хьалхашка ва йоазонхо М.-С. Плиев (гIалгIай меттала).
11.45 — Маланза ший кхетамча хилар — вай вахара норма я. «Къахьегамца дарба дар». Беседа (эрсий меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам (эрсий меттала).
17.16 — «ДоттагIий оазаш» (эрсий меттала).
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — «Юртара вахар» (гIалгIай меттала).
18.40 — «Хьона да, Даьхе, сатеечун дуь» (нохчий меттала).

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителан — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-54-04; промышленностен транспортан — 2-65-01; юрта бахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; цисем — 2-85-64, корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-64; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ереи, шоаттен деношка

СФ00322. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Малковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 4558.